

bou riziká zabijania živých tvorov - napr. poľnohospodárstvo, lebo pri obrábaní pôdy toto nebezpečenstvo existuje (väčšinou žijú v mestách a venujú sa obchodu alebo intelektuálnym aktivitám). Jedná len v priebehu dňa, aby sa vyhli možnosti, že potme prehltnú nejakú mušku. Džinisti zriaďujú aj útulky pre choré a staré zvieratá, kde sa o nich starajú až do ich spontánneho uhynutia.

Džinistická etika je zhrnutá v "trojklenote" - triratname (správny svetonázor, správne poznanie, správne konanie). Prvý klenot zahŕňa náležitú vieru v Džinu a znalosť doktríny religie, druhý klenot zahŕňa poznanie prírody a tretí náležité konanie, čiže také, ktoré sa vyznačuje absenciou túžob.

Kult a organizácia

Džinistické spoločenstvo (tzv. sangha) sa skladá zo štyroch kategórií členov: mníchov, mníšok, svetských bratov a svetských sestier. Dosiahnuť konečný cieľ (mokšu) všam môžu dosiahnuť len príslušníci prvej kategórie, čiže mnisi. Spoločnou črtou pre uvedené kategórie je uznávanie a dodržiavanie troch klenotov. Navyše, svetskí vyznávatelia či skladajú tzv. nižšie sľuby (prisahy) - anuvrata, ktoré spočívajú na zaviazaní si dodržiavať päťoraký spôsob konania, ktorý vedie k dosiahnutiu piatich cností (zriekajú sa zabijania, kradnutia, klamania, všetkých časných záujmov a dosiahnutie skromnosti v činoch, slovách i myšlienkach). Mnisi skladajú vyššie prisahy (mahavrata). Zriekajú sa akéhokoľvek majetku a zaväzujú sa k absolútne asketickému spôsobu života, pričom sa pripúšťajú aj samovyhladovanie sa k smrti (Banek a kol 1992).

V r. 1946 bola založená džinistická misijná organizácia, ktorej úlohou je šíriť učenie religie vo svete. Táto organizácia sídli v Aligarhe v štáte Uttarpradéš. Džinisti nemajú vlastné duchovenstvo. Nemajú ani ustálený poriadok náboženských obradov. Väčšina na obradov, ktoré praktizujú, je veľmi podobná hinduistickým obradom a je zaujímavé, že obety a svadby sa konajú pod vedením hinduistických brahmánov. Džinizmus je jedinou religiou na svete, v ktorej obrady sú riadené duchovenstvom, príslušiacim k inej religii. V džinistických chrámoch zvyčajne nie sú vystavené sochy bohov, ale Thirthankarov, ktorí buď sedia, alebo stoja pohrúžení do meditácií. Umývanie soch a mávanie lampášmi v rytme náboženských piesní sa pokladá za rozjímanie (Banek a kol. 1992).

V džinizme sa uplatňuje aj púť ako kultová praktika. Púte smerujú najmä do oblastí ktoré sú späté s 24 legendárnymi mudrcmi - Thirthankarmi. Najvyššiu úctu pritom požíva posledný 24. mudrc - Mahavira (540-468 p.n.l.). Džinisti sa na rozdiel od hinduistov vydávajú na púte v presne stanovených obdobiach (september-október a marec-apríl). K hlavným pútnickým centráam patria:

Sranabelagola (Karnataka) - je to jedno z najstarších a najdôležitejších pútnických centier džinistov (digambarov). Jeho počiatky sa viažu na tunajší pobyt Čandraguptu, zakladateľa dynastie Maurjov a starého otca cisára Ašoku v 4. stor. p.n.l. Nachádza sa tu 17 m vysoká socha boha Bahubaliho, ktorý bol podľa legendy najmladším synom kráľa severnej Indie Adi Thirthankara Vrishabha Deva - prvého džinistického trithankaru. Socha je vystavovaná počas rozsiahlych sviatkov, ktoré sa konajú raz za 12-14 rokov. Počas tohto sviatku do mestečka s 5 tis. obyvateľmi prichádzajú státisíce pútnikov z celej Indie. Sochu vtedy obmývajú mliekom, vodou, cukrom a roztopeným maslom a posypávajú kvetmi. Okrem sochy sa v meste nachádzajú viaceré džinistické svätyne (bastis) a kláštory (mathas).

Palitana (Gudžarat) - je pútnickým miestom švétambarov. V blízkosti mesta je vrchol hory, kde v priebehu 900 rokov vybuodovali 863 svätýň. Dnes je tu 108 väčších svätýň a 800 kaplniek. Osobitnú úlohu hrá svätyňa prvého thirthankaru (Shri Adishvara).

Okrem toho sú pútnickými miestami aj Pavapuri v Bihare, kde Mahavira dosiahol mokšu a **Parasnath** v Bihare, ktorý je hlavným strediskom džinistov vo východnej Indii. Je situovaný na vrchole hory Sametsikhava, kde je 24 svätýň zasvätených jednotlivým thirthankarom. Slávne džinistické chrámy sú aj na Mont Abu a pahorkoch Arávali v západnej Indii (Jackowski 1999).

4.5. Sikhizmus

Sikhizmus je indické národné, monoteistické, synkretické náboženstvo. Hlásia sa k nemu 22 518 tis. ľudí, t.j. 0,4 % svetovej populácie. Väčšina z nich (85 %) žije v indickom štáte Pandžáb, kde tvoria 61 % obyvateľstva. Z ďalších indických štátov sa vyšším podielom sikhov vyznačujú Harijána (5,8 %), Rádžastán (1,48 %) a Himačalpradéš (1 %). Sikhovia sa usilujú šíriť svoje učenie po celom svete. Početné skupiny sikhov žijú vo Veľkej Británii (0,5 mil.), Kanade (225 tis.), USA (100 tis.) a Malajzii (50 tis.). Zastúpenie majú i vo Francúzskej Guayane a na Fidži. Dôležitejšie misijné strediská majú vybudované vo východnej Afrike, Austrálii i Európe (Londýn, Essen).

Štát	počet sikhov (tis.)
India	19 000
Veľká Británia	500
Kanada	225
USA	100
Malajzia	50
Singapúr	20

Prameň: www.adherents.com

Tabuľka č. 3: Štáty s najvyšším počtom sikhov

Vývoj

Sikhizmus je pomerne mladé náboženstvo. Vznikol v 15. stor. v Indii, pričom je vlastne reakciou na šíriacu sa islamizáciu územia Pandžábu a na nepružnosť hinduizmu, najmä ním posväcovaného kastovníctva. Sikhizmus sa preto niekedy považuje za pokus o synkretické zlúčenie islamu a hinduizmu. Sikhizmus sa vyvinul najmä na báze bhaktizmu, súfizmu a sčasti aj tantrického budhizmu. Zakladateľom sikhizmu bol Nának Čand (1469-1539). Detstvo prežil Nának v Talvandi, 50 km od Láhauru (dnešný Pakistan). Vyrastal v hinduistickej rodine, jeho otec však pracoval u islamského vlastníka dediny. Oženil sa, mal dve deti. V 30. roku života opustil manželský život a začal žiť asketickým spôsobom. Jedného dňa sa dostal na dvor Boha, ktorý mu ponúkol čašu amritu (nektáru), čím sa stal blahoslaveným a vyvýšeným. Odvtedy bol Nának považovaný za guru (= osoba, ktorá rozptyľuje temnotu a prináša svetlo, učiteľ). Nának potom začal putovať spolu s priateľom Mardanom po severnej a západnej Indii, kde sa mu podarilo sústrediť okolo seba početnú skupinu žiakov (sikhovia = učni). Pred smrťou určil Nának svojho nástupcu, ktorým sa stal guru Angad, čím začala tradícia guruov. Celkove bolo 10 guruov, posledným bol Gobind Singh, ktorý pred smrťou v r. 1708 určil, že sprievodcom sikhov má byť svätá kniha Ádi Granth. Guruovia postupne svojím dielom prispeli k doktrínalnemu, kultovému i organizačnému vývinu sikhizmu.

Doktrína

Doktrínu sikhizmu podáva svätá kniha Ádi Granth, ktorú dal skompilovať a vydať 5. guru Ardžuna. Kniha obsahuje asi 6000 hymnov, ktoré zložilo prvých päť guruov. Kniha Ádi Granth je považovaná za "žijúceho guru". Druhým významným prameňom je kniha Granth Sahib, ktorá sa objavila až po r. 1708 a pozostáva z 31 častí, pričom obsahuje oslavné hymnusy, ktoré majú sikhom napomôcť pri každodenných meditáciách.

Doktrína sikhov sa opiera o monoteistickú koncepciu. Boh nemá žiadne vlastnosti. Je večný, nepoznatelný a neopísateľný. Nazývajú ho "Pravdivé meno", aby sa vyhli jeho označovaniu menami, ktoré by mohli mať ohraničený význam. Sikhovia Boha považujú za stvoriteľa, z ktorého pochádza celý svet. Človek je podľa sikhov výnimočným stvorením, pretože iba človek si dokáže uvedomiť a uctievať Boha. Jednako vša ovládaný pýchou sa od Boha vzdialuje. Spôsobuje to jeho priviazanosť k pozemským veciam, pričom jednou z konzekvencií tohto je neustály kolobeh vtelení (samsára). Sikhovia veria, že musia prekonať sami seba, odvrhnúť dočasné hodnoty a obrátiť sa k Bohu, aby dosiahli oslobodenie z cyklu reinkarnácií. Jedinou cestou, vedúcou k tomuto cieľu je sprítomnenie si ho vo svojom vnútri (teda nie len vonkajšími prejavmi uctievania). Boh sa dá chápať ako sabd (slovo), nam (meno) a guru a prostred

níctvom týchto foriem osvecuje a oslobodzuje veriacich. Sikhovia odmietajú kastovníctvo, ako aj mnohé hinduistické praktiky (napr. sati - upaľovanie vdov).

Kult

Život sikha je spätý s plnením mnohých povinností, ktoré možno rozdeliť do troch skupín:

1. Každý sikh je povinný študovať písmo a rozmyšľať o Bohu (vstávanie pred svitaním, vykonávanie ablúcie - rituálneho kúpeľa v studenej vode), čítať a recitovať hymny z knihy Ádi Granth, odriekať modlitby a zúčastňovať sa zborových modlitieb.
2. Každý sikh musí žiť v súlade s príkazmi guru. Spočíva to najmä vo viere v jednotu desiatich guruov, v neuznávaní kastovníctva, vykonávaní rodičovských a detských povinností, nestrihaní vlasov, nekonzumovaní alkoholu, nefajčení tabaku a neužívaní drog, v zarábaní peňazí slušným spôsobom. Každý sikh má byť štedrý, úctivý, nemá kradnúť.
3. Každý sikh má aktívne slúžiť spoločnosti (najmä v gurdvare - budove, kde sú uschované sväté texty a v langare - bezplatnej verejnej kuchyni).

Sikhovia sa od ostatného obyvateľstva líšia aj svojim oblečením, ktoré má odzrkadľovať ich náboženskú príslušnosť. Sikhovia nosia turban a súčasťou ich vzhľadu je tzv. päť K: keš (neostrihané vlasy a neoholená brada), kangá (hrebeň), kačch (krátke vojenské nohavice), kirpán (dýka) a kará (oceľový náramok).

Sikhistické náboženské ceremónie majú zväčša súkromný charakter a odohrávajú sa v rodinách. Pri vstupe do sikhského spoločenstva sa odohráva akýsi "krst", spočívajúci v ponorení sa do vody a pokropení sladkým nektárom "amritom". Potom sa konzumuje posvätné jedlo karáh paršád (placka z múky, cukru a masla z byvolieho mlieka). Spoločná konzumácia jedál je u sikhov dôležitou kultovou praktikou, ktorá symbolizuje odvrhnutie kastovníctva. Z uvedených dôvodov sa pri každej sikhskej svätyni nachádza bezplatná kuchyňa a jedáleň (langar), kde sa vydávajú jedlá dvakrát denne. V sikhských svätyniach nie sú obrazy ani sochy. Namiesto nich sa tam nachádza spravidla kópia svätej knihy Ádi Granth. Vždy je uložená na čestnom mieste na vankúši pod baldachýnom.

Sikhizmus je známy aj pútnickou tradíciou. Pútnické miesta sikhov sú späté jednak s posvätnou knihou Ádi Granth, ako aj miestami pôsobenia guruov, pričom osobitný význam má uctievanie troch guruov - Nánaka, Ardžunu a Gobind Singha. Púte sa konajú najmä počas najväčších sikhských sviatkov - Baisakhi (Nový rok) - pripadajúci na 13. apríl, Divali, Hola Mohalla a pod. Svätynie, v ktorých sú uložené kópie knihy

Ádi Granth sa nazývajú gurdvara. Najvýznamnejším pútnickým mestom sikhov je Amritsar, hlavné mesto Pandžábu. Mesto založil v r. 1577 4. guru Rama Das. Jeho syn, 5. guru Ardžuna, tu dal na ostrove umelého jazera nesmrteľnosti Harmandir vybudovať svätyňu, ktorá bola neskôr v 18. stor. prebudovaná do poboby dnešnej Zlatej svätyne. V nej je uložený originál knihy Ádi Granth. Vždy večer sa tu koná veľká procesia s horiacimi pochodňami, ktorá cez mramorový most prechádza aj so svätou knihou k inej mramorovej svätyni, kde knihu uložia. Včas ráno procesia knihu opäť zanesie späť do Zlatej svätyne. Veriaci pritom rozspávajú kvety pred miestom, kde je kniha uložená. Od obdobia existencie britského impéria sa táto adorácia svätej knihy stala súčasťou vojenských slávností sikhských oddielov, pričom počas čítania sa kniha ovieva pávimi perami.

Iným významným pútnickým miestom sikhov je Patna v Biháre, kde je veľmi uctievaná svätyňa na mieste, kde sa narodil posledný, desiaty guru Gobind Singh.

Organizácia

Sikhovia sú organizovaní do chálasy, čiže spoločenstva čistých, ktoré založil v r. 1699 Gobind Rái. Muži v rámci spoločenstva dostali meno Singh (lev), ženy Kaur (čistá). Chálsa sa považuje za spoločenstvo vojakov - svätcov, ktorí sa zaväzujú prísne mu životu. Preto boli a dodnes sú známi ako vynikajúci vojaci a tvoria 10 % dôstojníckeho zboru indickej armády. Sikhovia sú známi svojim separatizmom a úsilím o vytvorenie vlastného štátu Chálistánu. Už v minulosti boli organizovaní v dvoch malých demokratických republikách Taran Dal a Budha Dal, ktoré sa stali súčasťou kráľovstva Pandžábu a v r. 1849 boli pripojené k britskej Indii. V súčasnosti sa neštítia používať teroristické praktiky, aby dosiahli založenie Chálistánu. Sikhovia stáli aj v pozadí atentátov na indických premiérov Indiru Ghandhiovú a Rádživa Ghándiho v 80. rokoch 20. storočia.

4.6. Konfuciánstvo

Konfuciánstvo je čínsky morálny, spoločenský, ekonomický a filozofický systém považovaný súčasne aj za národný religiózny systém. Hlásia sa k nemu (spolu s taoizmom) 369 446 tis. vyznávačov, t.j. 6,3 % svetovej populácie. Kvantifikovať počty vyznávačov konfuciánstva však nie je celkom možné, pretože mnohí obyvatelia si hlásia súbežne ku konfuciánstvu, taoizmu a budhizmu. Vyskytuje sa v prevažnej miere v Číne a v Tchaj-wane, menšie skupiny vyznávačov konfuciánstva žijú aj v Kóre a iných ázijských krajinách s čínskymi menšinami (Vietnam, Japonsko).

Vývoj

V 6. stor. p.n.l. sa v Číne začal prejavovať veľký rozkvet filozofického myslenia, ktorý trval až do obdobia politického zjednotenia krajiny vládcami dynastie Qin v 2. pol. 3. stor. p.n.l. Usudzuje sa, že tento filozofický a intelektuálny kvas bol odrazom hlbokých zmien, prebiehajúcich v čínskej spoločnosti. Dovtedy bola čínska spoločnosť výrazne stratifikovaná do dvoch vrstiev: aristokracie a ľudu. V období uvedených zmien sa výrazne oslabil pozícia rodovej aristokracie, čo viedlo k prebudeniu sa tvorby nových intelektuálnych koncepcií. V rámci uvedeného kvasu sa sformovali tri postoje: a) snaha o prinavrátanie predchádzajúceho stavu, b) útek od reality a c) snaha o dokončenie premien a ich využitie vo svoj prospech. Prvý postoj reprezentoval Konfucius a druhý taoizmus.

Vznik konfuciánstva sa teda viaže na pôsobenie významného mysliteľa Konfucia (Kchung Fu-c) (551-479 p.n.l.), ktorý pochádzal zo schudobnenej aristokratickej rodiny, žijúcej v malom starovekom čínskom kráľovstve Lu na severe dnešnej Číny. Bol učiteľom obradov, úradníkom. Podarilo sa mu pozdvihnúť životnú úroveň v kráľovstve Lu, čo však vzbudilo závisť u vládarov susedných krajín. Ti napokon dosiahli, že bol vyhnaný. Uskutočnil cestu do Lojangu, kde sa oboznámil s učením majstra Lao-c (taoizmom). Pri svojom putovaní po rozdrobenej Číne sa usiloval získať významné postavenie v administratíve, ktoré by mu umožnilo presadiť svoje učenie. Prešiel celú východnú Čínu, sprevádzaný svojimi žiakmi, avšak nepodarilo sa mu presvedčiť nijakého vládcu, aby mu dal príležitosť. Konfucius svoje myšlienky zhrnul vo viacerých prácach. Najväčší význam majú "Konfuciánske dialógy", ktoré boli spísané 100 rokov po jeho smrti a prinášajúci dialógy, ktoré viedol kedysi so svojimi žiakmi. Konfucius sa až na sklonku života dočkal uznania a vrátil sa do vlasti. Žiaci a nástupcovia Konfucia rozvíjali a rozširovali Konfuciovo učenie, ktoré si nachádzalo čoraz širší okruh prívržencov. Rozhodujúcim momentom vo vývine konfuciánstva bolo jeho uznanie za oficiálnu doktrínu čínskeho cisárstva v 2. stor. p.n.l., ktorá ňou bola prakticky až do r. 1911.

Veľkú úlohu v tomto procese zohrali pokračovatelia Konfuciovej tradície - Mencius (prelom 4. a 3. stor. p.n.l.) a Xun-zi (3. stor. p.n.l.). Cisári dynastie Chan využívali niektoré etické Konfuciove zásady pri riadení a správe krajiny. Postupne sa konfuciánska doktrína stala istým druhom dogmy a absolútnej svätosti, pretože mala zabezpečiť stabilitu štátu a spoločnosti. Najdôležitejším elementom štátnej konfuciánskej ideológie sa stala predstava o mandáte Neba udelenom cisárovi, ktorý sa týmto stal synom Neba. Ďalším faktorom bola silná tendencia konfuciánskych mysliteľov rozpracovať učenie školy do všeobšahleho systému, poskytujúceho teoretický obraz kozmických procesov a ich transcendentnej dimenzie (Werner, 1995). Konfuciánstvo sa takto stalo modelom života vo vtedajšej Číne. Tieto úspechy konfuciánstva v období dynastie

Chan sa neskôr zaslúžili o vznik kultu vlastného Konfucia. V blízkosti jeho hrobu (v Qufu) bola postavená svätyňa, v ktorej boli sústredené mnohé pamiatky na jeho pôsobenie a život. V r. 195 p.n.l. cisár z dynastie Chan Liou Pang vlastnoručne zložil obeť na Konfuciovom hrobe, čím v podstate inicioval jeho celoštátny kult. Takto sa takmer 300 rokov po smrti Konfucia stalo pôvodne jeho filozoficko-etické učenie religiou. V ďalšom období sa konfucianstvo na krátky čas v 3. - 5. stor. n.l. dostalo v Číne do úzadia, keď dočasne ustúpilo šíriacemu sa budhizmu. Neskôr nabral opäť veľký význam (neokonfucianizmus) a formoval čínsku kultúru až do 20. storočia. V tomto zmysle každý Číňan (aj budhista, taoista či marxista) bol svojím spôsobom trochu aj konfucianista. Konfucianstvo sa nepodarilo v Číne vykoreniť ani komunistickým vládcom, ani kultúrnej revolúcii v 60. rokoch. Kontinuitu si zachoval najmä v Hongkongu na Tchaj-wane a v čínskych komunitách v USA.

Doktrína

Doktrínu konfucianstva podávajú viaceré knihy. Ide o knihu Lun jü (Besedy a úvahy), Čunc-ju (letopis kniežatstva Lu), traktáty Dac-juz (Veľké učenie) a Čžun-ju (Učenie o strednej ceste).

V konfucianstve je ťažko hovoriť o teológii, antropológii a kozmológii. Konfucioví myšlienky sa koncentrovali na problémy, späté s človekom a jeho životom v spoločnosti. Dominantnú úlohu v jeho učení má teda filozofia, etika a politika. Konfucius sa pritom inšpiroval dielami predkov a starou čínskou mytológiou. Vytvoril ideál šľachtelného a dokonalého človeka (*qunzi*), ktorý sa mal vyznačovať najmä dvomi vlastnosťami - humánnosťou (*žen*) a spravodlivosťou (*yi*). Humánnosť pritom chápe ako schopnosť vidieť v každom človeku všetko hodnotné, ale aj schopnosť postrehnúť jeho zlé vlastnosti a odpútať ho od týchto zlých vecí. Takto chápaná humánnosť má garantovať správanie človeka v súlade s *dao* (cesta) a vedie k poriadku *dao*. *Dao* je pritom chápaná ako etická norma (etická cesta človeka a štátu). Idea spravodlivosti (*yi*) smeruje najmä k tomu, že človek má byť verný a oddaný (vládcovi, otcovi alebo staršiemu človeku). Spojenie humánnosti a spravodlivosti má umožniť človeku stať sa *qunzi*. Ďalším príkazom Konfucia je *li* - metóda uskutočňovania najvyššieho etického práva. *Li* je vlastne rituál, ktorý je každý povinný dodržiavať v určenom čase a určitých situáciách (gestá, skutky, ceremónie, obrady). Každú životnú situáciu konfucianistu teda sprevádzali presne stanovené normy správania (*li*). Konfucianstvo teda neurčuje človeku žiadny iný cieľ, ako zdokonaľiť svoju ľudskosť (*žen*) plnením svojich povinností podľa toho, čo je vhodné a správne (*li*). Ľudská spoločnosť má teda byť riadená prostredníctvom vzdelávacieho hnutia, ktoré prichádza zhora a ktoré zodpovedá otcovskej láske a prostredníctvom hnutia úcty, ktorá prichádza zdola a rovná sa synovskej láske. Pre konfuciana je jediným určením hriechu nedodržanie pravidla úcty (k rodine, štátu, nadriadenému, staršiemu a pod.).

V konfucianstve sú však prítomné aj metafyzické elementy (predstavy o univerzál-
nom kozmicko-morálnom poriadku sveta a potrebe harmonického prispôsobovania sa tomuto poriadku). V tejto súvislosti Konfucius akceptoval kult predkov a niektoré lokálne kultúry. Konfucius a jeho nasledovníci uznávali existenciu a výnimočný vplyv najvyššej sily regulujúcej veci na tomto svete - Neba. Všetky morálne poučky majú svoj pôvod v Nebi. Nebo ovplyvňuje aj osud sveta a jednotlivých ľudí. Hlavným reprezentantom spoločnosti pri kontaktoch s Nebom je vládca. Tým konfucianstvo učinilo z vládcu akéhosi poloboha. Iba vládca mal právo uctievať Nebo, prinášať mu obeť a vykonávať všetky obrady. V súvislosti s tým aj všetky spôsoby konania cisára (obliekanie, stravovanie, počet žien nevinímajúc) boli prísne určené Nebom. Okrem kultu Neba sa v konfucianstve uplatnil aj kult predkov, ktorý našiel výraz v mimoriadnej úcte voči starším občanom (rodičom), čo viedlo až k despotickej závislosti v čínskych rodinách. Vnútnomy život čínskych rodín charakterizovali teda rozličné závislosti (syna od otca, ženy od muža, mladších od starších). Neskôr v konfucianstve vznikol aj kult vlastného Konfucia. Už v 2. stor. p.n.l. mu postavili prvý chrám v jeho rodisku.

Kult

Konfucianstvo kladie veľký dôraz na kultovú stránku učenia. Nevyhnutné bolo prinášanie obety duchom predkov a uskutočňovanie mnohých sakrálnych činností. Veľmi bohatý je obetný rituál, pričom obeť Nebu skladal sám cisár. Veľmi zaužívané sú obrady späté so smrťou, obzvlášť, keď zomrel otec rodiny. Hrobky boli okázalé a bohato zdobené. Pohrebné obrady trvajú spravidla niekoľko týždňov, pričom hlavným motívom je umožniť duši zosnulého dostať sa do sveta duchov. Smútok za zosnulých sa stal v konfucianstve povinným rituálom, ktorého pravidlá boli veľmi podrobne prepracované v závislosti od stupňa príbuzenstva k zomrelému.

Kult vlastného Konfucia započal v 2. stor. p.n.l. cisár Liou Pang z dynastie Chan. Kult Konfucia bol odvodený zo všeobecnejšieho kultu predkov. Spočiatku spočíval na skladaní obety na hrobe Konfucia. Neskôr bolo ustanovené, že v každom väčšom meste má byť postavená svätyňa, plniaca aj funkcie školy a miesta, v ktorom sú uložené Konfuciove diela. V r. 1906 bol Konfuciovi priznaný rang Boha. Konfuciov kult sa rozvíjal najmä vo veľkých mestských centrách. V každej svätyni sa nachádza oltár, ktorý je umiestnený v jeho severnej časti. Na oltári je tabuľka s napísanými menami majstra. Každú jar a jeseň sú pred oltárom kladené obety (pozostávajúce zo zrna, vína, mäsa), pričom tieto slávnosti skladania obety sú sprevádzané spevmi, tancami a hudbou.

V konfucianstve je živo rozvinutá pútnická tradícia. Táto je spätá najmä s kultom Neba. Nebo je považované za najvyššieho vládcu, je morálnou silou konajúcou v súlade

s ľudskou spravodlivosťou. Z týchto dôvodov sú hlavné pútnické miesta konfuciánov (i taoistov) v pohoriach, sú teda späté so svätými horami. Tieto hory, najmä v pohorí Ťan-Šan, sú akými sprostredkovateľmi medzi Nebom a Zemou. Každá z piatich svätých hôr je pripisovaná jednej z piatich svetových strán (sever, juh, západ, východ a stred). Sú to Nanyue - svätá hora juhu, ktorá sa nachádza vo východnej časti provincie Honan, je to ochrankyňa suchozemských zvierat. Druhou horou je Song-Šan, nachádzajúca sa v pásme Funiu v západnej časti provincie Honan. Je to svätá hora stred a ochrankyňa zeme a vegetačnej pokrývky. Treťou horou je Heng-Šan - svätá hora severu, nachádzajúca sa v severovýchodnej časti provincie Šansi, je ochrankyňou vodných živočíchov. Štvrtou horou je Hua-Šan, svätá hora západu (tiež nazývaná Taihua), ktorá sa nachádza vo východnej oblasti provincie Šensi, je ochrankyňou kovov. Piatou horou je Tai-Šan - svätá hora východu, nachádza sa v provincii Šantung. Je ochrankyňou ľudí a súčasne je táto hora (Dôstojná hora) najvýznamnejšou spomedzi svätých hôr. Pútnická cesta pozostáva zo 6 tis. schodov, vedúcich k Nebeskej svätyni. Hlavná pútnická sezóna pripadá na jar. Okrem hôr je významným konfuciánskym pútnickým miestom mesto Qufu (Cu.fu), nachádzajúce sa v juhozápadnej časti provincie Šantung. Je to bývalé hlavné mesto kniežatstva Lu. V tomto meste zomrel a bol pochovaný Konfucius. V súčasnosti sa v ňom nachádza komplex asi 50 svätýň a príbytkov potomkov Konfucia, zaberajúci plochu 20 ha. Najstaršia svätyňa tu bola vybudovaná už v r. 478 p.n.l.. Nachádza sa tu aj hrob Konfucia. Architektúra komplexu je podobná architektúre Zakázaného mesta v Pekingu. Je to labyrint veľkého množstva nádvorí, obklopených množstvom (450) pavilónov. Najvyšší je pavilón Veľkej dokonalosti (vysoký 32 m). Hlavná svätyňa je v severnej časti komplexu. Konfuciov hrob (hrobkový kopec) je pomerne skromný a nachádza sa na území obrovskej záhrady (20 tis. borovic a cyprusov). Svätyňa bola v r. 1948-1979 uzavretá. V súčasnosti je prístupná a konajú sa tu konfuciánske ceremónie.

Organizácia

O organizačnej štruktúre v konfuciánstve nemožno hovoriť. V konfuciánstve neexistuje kňazská vrstva. Svätyne späté s kultom predkov boli vlastníctvom jednotlivých rodín. Úlohu kňaza plnil spravidla najstarší spomedzi príbuzenstva. Všetky ďalšie vetvy rodiny si zakladali vlastné svätyne a sakrálne a kultové aktivity v svätyni vykonáva muž, ktorý bol hlavou rodiny. Takto boli hlavné rodové svätyne a vedľajšie rodinné svätyne. Neskôr po vzniku kultu vlastného Konfucia sa vykonávateľmi rituálu stali žu, vzdelaní úradníci, ktorí na základe štátnej skúšky zastávali dôležité funkcie v štátnej správe. Túto praktiku zrušilo až republikánske zriadenie.

4.7. Taoizmus

Taoizmus je čínsky filozofický a náboženský smer, ktorý má polyteistický charakter. Podľa štatistik sa k taoizmu hlási okolo 30 mil. ľudí (k taoizmu a konfuciánstvu 369 446 tis.). Tento počet je však stanoviť veľmi ťažko, pretože mnoho taoistov sa hlási k vyznávačom budhizmu alebo konfuciánstva. Teritoriálne sa taoizmus viaže na Čínu, (ostrov Lantau pri Hongkongu) a Tchaj-wan. Taoisti sa vyskytujú aj v Kórei, Vietname a Japonsku.

Vývoj

Taoizmus sa vyvíjal v rovnakom časovom období ako konfuciánstvo. Podobne ako konfuciánstvo aj taoizmus vznikol v pol. 1. tisícročia p.n.l.. Kým konfuciánstvo malo racionalistický charakter, vplývalo hlavne na sféru sociálno-rodinných vzťahov, usmerňovalo sociálny život a jeho vplyv na človeka bol jednostranný a netýkal sa hlbších vnútorných pocitov a ľudských potrieb s iracionálnym a mystickým charakterom, taoizmus túto medzeru vyplnil.

Najstarším smerom taoizmu sa stal *filozofický taoizmus*, ktorého zakladateľom bol podľa tradície Lao-c' - (Starý majster), - anonymný archivár žijúci na prelome 6. a 5. stor. p.n.l. v Luo-jangu. Jednoznačne vierohodné dôkazy o skutočnej existencii tejto osoby však neexistujú. Lao-c sa pokladá za autora traktátu Tao-te-king (Kniha cesty a cnosti), v ktorej zhrnul svoje učenie. Ďalším významným predstaviteľom taoizmu bol Čuang-c. V prvej fáze rozvoja sa v taoizme objavilo okrem volania po jednoduchosti a prirodzenosti aj hnutie pustovníkov-askétov, žijúcich ďaleko od ľudí a protestujúcich týmto proti vtedajšiemu spoločenstvu. Taoisti sa koncentrovali na problémy filozofie prírody, metafyziku a mystiku, teda na otázky, ktorým konfuciánstvo venovalo okrajovú pozornosť. Osobitnú úlohu pri formulovaní koncepcie taoizmu zohrali teoretici zoskupení v rámci filozofickej akadémie Jixia (4. stor. p.n.l.) - napr. Song Xing, Tian Pian, Song Qian a ďalší.

Od filozofického taoizmu sa v literatúre striktno oddeľuje *náboženský taoizmus*. Ten vznikol omnoho neskôr ako filozofický taoizmus a bol výsledkom syntézy elementov filozofického taoizmu s prvkami tradičných staročínskych ľudových kultov. Z filozofického taoizmu si náboženský taoizmus privlastnil najmä tri prvky: učenie o tao (dao), učenie o relativnosti bytu, života a smrti (v spojitosti s tým aj učenie o možnosti dosiahnutia dlhého života až nesmrteľnosti) a učenie o wu-wei. Zakladateľom religiózneho taoizmu bol Čang Tao-ling (34-156 n.l.), ktorý je považovaný za prvého ten-šu (nebeského učiteľa). Obradová a kultová stránka taoizmu bola inšpirovaná staročínskymi kultovými praktikami. Tu si treba uvedomiť rivalitu medzi taoizmom a konfuciánstvom, keď taoizmus preberanie ľudových kultov používal aj z dôvodov získania

si väčšieho počtu prívržencov (konfuciánstvo tieto ľudové praktiky odmietalo). Ďalším medzníkom vo vývine taoizmu bola jeho reforma v 5. stor. n.l., ktorú zrealizoval Qianzhi, pričom sa opieral pomerne výrazne o budhizmus a sčasti i o konfuciánstvo. Takto vznikol *neotaoizmus*, ktorý bol v r. 444 uznaný za oficiálnu religiu. Intelektuálny vplyv budhizmu spôsobil, že neotaoizmus sa vzdialil od jednoduchých praktík ľudového taoizmu. Taoizmus v tomto období prenikania budhizmu prijal aj panteón podobný panteónu čínskeho budhizmu. Týmto spôsobom došlo v Číne k takému prepletaniu taoizmu a budhizmu, že len veľmi erudovaní odborníci ešte dokázali rozlíšiť prvky jednotlivých religii. Väčšina jednoduchých obyvateľov Číny v praxi vyznávala zmiešané, synkretické učenie. Náboženský život Číňanov, najmä od 11. storočia, ovláda intelektuálna syntéza troch religii (budhizmu, taoizmu a konfuciánstva), pričom jednotlivé náboženstvá boli rozlične preferované jednotlivými cisármi. Cisári uprednostňujúci budhizmus prenasledovali taoizmus a opačne. Taoizmus pod vplyvom budhizmu prevzal mnišku tradíciu (taoistické kláštory a ich činnosť boli subvcované štátom v r. 666-1911).

Doktrína

Učenie filozofického taoizmu obsahuje najmä traktát *Tao-te-king* (Kniha cesty a cnosti) pripisovaný Lao-c. Dielo sa skladá z dvoch častí a tvorí ho 81 rozlične dlhých a svojou štylizovaných kapitoliek (pozostávajúcich z aforizmov) o podstate bytia, o človeku a jeho svete medzi Nebom a Zemou. Nosnými elementmi tu podanej doktríny sú učenie o tao a učenie o wu-wei. *Tao* (= cesta) je nezachytiteľnou, nevysloviteľnou, večnou, všeobsiahlou a nemennou prapodstatou sveta, podliehajúcou len vlastným pravidlám pohybu. Tao označuje aj poriadok prírody, poriadok vecí, príčinu a prapodstatu života. S termínom tao úzko súvisí termín *te*, ktorý v širšom slova zmysle vyjadruje základnú vlastnosť tao a v užšom slova zmysle označuje život v súlade s tao. Tao, ktoré je nepolapiteľnou existenciou, sa prejavuje prostredníctvom *te*. Tao je zdrojom zrodu a vzniku, *te* je formou rozvoja materiálneho sveta, je životom v súlade s tao - životom jednoduchým a prirodzeným. Dôležitým prvkom doktríny je aj učenie o *wu-wei* (uve = nečinnosť). Wu-wei je základný postoj taoistu k svetu. Spočíva v tom, že človek musí prijať realitu taká aká je, preto je potrebné odpozorovať všetky zákonitosti a stať sa ich rozumným vykonávateľom. Je potrebné pokojne splynúť s cestou Tao a nevytvárať v realite sveta nijaké neprirodzené, subjektívne rozhodnutia (čiže nečinnosť v tomto zmysle). Taoisti sa v dôsledku toho stali dobrými znalcami prírody a jej tajomstiev. Všetky časti sveta podľa taoistov podliehajú rytmickým zmenám. Večná premena sveta sa prejavuje prechodom jin v jang alebo jang v jin. Jin a jang sú protikladné vzájomne komplementárne sily, sú to dve fázy večného pohybu prírody. Jin je ekvivalentom severu, doliny, zimy, temnoty a ženskosti, jang je ekvivalentom juhu

leta, vrchov, svetla, tepla, aktivity a mužskosti. Jin a jang v priestore sú komplementárne energie, tvoriace vonkajšie aspekty tao. Grafickým znázornením princípu jin a jang je osem trigrammov (používali ich už starovekí šamani pri veštení) - ide o nebo, vietor, vodu, horu, zem, hrmenie, oheň a jazero.

Taoisti prevzali mnohé prastaré staročínske mýty a čiastočne aj budhistický panteón. V taoistickom panteóne sa postupne ocitli mnohé kategórie božstiev - vyššie, stredné i málo významné. Do najvyššej skupiny sa zahŕňali božstvá, ktoré nejakým spôsobom personifikovali najdôležitejšie pojmy taoizmu (tao, jin a jang). Spočiatku tieto božstvá mali abstraktný charakter, neskôr pod vplyvom ľudovej mytológie sa taoistický panteón doplnil aj antropomorfnými božstvami. Patrí k nim napr. obor Pangu, či legendárny Žltý cisár (Chuang Ti). Druhú skupinu božstiev tvoria božstvá-nesmrteľní. Sú to deifikovaní bohatieri, ktorí sa stali božstvami vďaka tomu, že dosiahli nesmrteľnosť. Tretiu skupinu tvorí početná ríša bohatierov, svätcov a duchov, ktorí majú zväčša lokálny význam.

U taoistov je ľudská civilizácia spájaná s degradáciou prirodzeného poriadku. Ideálom je pre nich návrat k prírode. Najväčšia múdrosť pritom spočíva v prispôbení sa rytmu sveta a vesmíru. Taoisti hlásajú, že ak človek dokáže dokonale splynúť s prírodou (tao) a dokáže udržiavať správne prúdenie životnej energie (*čchi*), prostredníctvom správnej životosprávy a rozličných techník a tradičných metód, môže si vitálnu energiu udržať veľmi dlho ba dosiahnuť nesmrteľnosť, čo je hlavným cieľom taoizmu. Taoisti veria, že v tele človeka prebýva veľké množstvo duchov (36 tis.), ktoré majú rozhodujúci vplyv na normálny rozvoj organizmu. Taoisti rozlišujú v tele tri oblasti nazvané cinóbrové polia: prvé pole sa nachádza v mozgu, druhé v srdci a tretie v krajine pod pupkom. V týchto poliach žijú 3 démoni (červy), ktorí požírajú vitalitu zasvätenca. Aby sa ich človek zbavil, musí sa zriecť bežnej potravy. Len dokonalé poznanie väzieb medzi skupinami týchto duchov a funkciami jednotlivých orgánov ľudského organizmu a zbavenie sa démonov môže viesť k dosiahnutiu nesmrteľnosti. V súvislosti s týmto sa v rámci taoizmu vyvinuli mnohé techniky dlhovekosti. Spôsoby dosiahnutia nesmrteľnosti sa členia do troch základných skupín: fyzicko-fyziologické, duševno-etické a alchymistické. Do skupiny *fyzicko-fyziologických prostriedkov* patria mnohé dietetické zásady (odmietanie mäsa, pikantných jedál, obilnín, ovocia, vína). Uprednostňovanie liečivých bylín a minerálov. Najvyššou formou, ktorá sa v rámci dietetických zásad môže dosiahnuť, je vyživovanie sa vlastnými slinami a vzduchom. Do tejto skupiny sa zaraďujú aj mnohé telesné a dychové cvičenia (napr. boj proti tieňu, zadržiavanie dychu, zárodočné dýchanie), meditácie a hygiena a pod. K fyzicko-fyziologickým technikám dosiahnutia nesmrteľnosti patria aj sexuálne praktiky (napr. známa je technika návratu esencií, spočívajúca v zadržiavaní ejakulácie pri súloží). Staroveký taoizmus uznával aj polygamiu a pripúšťal rituálne skupinové sexuálne orgie. K *duševno-etickým prostriedkom* patri prísne dodržiavanie vykonávania skutkov (okolo

1200) - napr. dodržiavanie morálnych zásad, dobročinnosť a pod. Duševný pokrm sa pritom zabezpečoval prostredníctvom kontemplácie. *Alchymistické techniky* sa usilovali nájsť elixír nesmrteľnosti. Hľadanie elixíru nesmrteľnosti pritom bolo spojené s hľadaním vzdialených a tajomných ostrovov, na ktorých žijú nesmrteľní. Základom elixírov nesmrteľnosti bola rumelka (síran meďnatý) zmiešaná s medom. Inou technikou je Nej-tan, ide o ezoterickú techniku, pri ktorej sa elixír pripravuje priamo v tele alchymistu (na báze cirkulácie semena, dychu a kovov). V taoizme majú teda pôvod mnohé liečiteľské praktiky, prírodná medicína, akupunktúra, akupresúra a pod.

Kult

Taoistický kult je veľmi bohatý a rozmanitý. Vo svätyniach sa konajú obrady, počas ktorých sa skladajú obety (mäso, hydina, ryby, ovocie, zelenina) jednotlivým božstvám taoistického panteónu. Hlavný duchovný sa modlí za zvukov hudby. Obety sú pálené, pretože bohovia ich môžu zžiť len v netelesnej podobe. Taoizmus je známy aj mnohými magickými praktikami (zaklínanie démonov, odovzdávanie odkazov ľuďom od božstiev). Taoisti výrazne prispeli k rozvoju astrológie a geomancie (umenie nachádzania ideálneho miesta pre osídlenie človeka a jeho zomretých predkov a takého umiestnenia budov, ktoré umožní maximálne využiť vplyv okolitej prírody).

Najdôležitejším obradom v taoizme je *ttiao*. Pri tomto obrade sa má očistiť zem a zahnať zlí duchovia. Počas obradu sa taoisti snažia stotožniť s cestou tao.

Okrem každodenných obradov sú v taoizme zaužívané aj sviatky - napr. sviatok ohňa pri uctievaní boha Huo Kun, sviatok Nového roku, sviatok Jesenného splnu. V taoizme je podobne ako v konfucianstve živá aj pútnická tradícia. Podobne aj tu sú najvýznamnejšími pútnickými miestami vrchy - Tchaj-šan v provincii Šan-tung, Chua-šan v provincii Šan-ti a Tchaj-šan v provincii S-čchuan. Každý adept taoizmu sa snaží dostať na uvedené miesta, aby sa stretol s nesmrteľnými.

Organizácia

V taoistickom náboženstve existuje cirkevná hierarchia. Predstavitelia taoistickej sekty Päť mier ryže založili v západnej Číne na rozhraní provincií Shaanxi a Sichuan vlastnú taoistickú cirkev a neskôr samostatný teokratický štát v 1.-2. stor.n.l. Tento štát si udržal určitú formu nezávislosti až do r. 1927. Na čele štátu stál taoistický pápež-patriarcha, pochádzajúci z rodu Zhang. Tento teokratický štát patriarchov z rodu Zhang sa stal základom organizácie taoizmu v celej Číne. Postupne sa v rámci taoizmu sformovalo 86 rozličných siekt. Cirkevnú hierarchiu taoizmu tvoria predstavitelia týchto taoistických siekt, biskupi a taoistický pápež. Niektorým z duchovenstva boli pripri-

sované aj nadprirodzené sily. Celkove sa taoistické duchovenstvo člení na dve skupiny. Do prvej skupiny patria taoistickí mnísi, ktorí bývali vo veľkých kláštoroch, mali dôkladné vzdelanie a zaoberali sa neustálym štúdiom a prepisovaním taoistického učenia. Prísne dodržiavali celibát. Pod ich vedením sa mladí taoistickí kazatelia, mágovia, veštcia a liečitelia pripravovali a vzdelávali v špeciálnych kurzoch. Druhá skupina taoistických duchovných uspokojovala religiózne potreby obyvateľstva. Ich činnosť spočívala v obsluhu lokálnych kaplniek a svätýň. Celebrovali slávnosti a obrady, skladali obety božstvám, duchom a bohatierom. Plnili aj úlohy šamanov, zaklínačov a geomanátov.

4.8. Šintoizmus

Šintoizmus je japonské národné a polyteistické náboženstvo. Podľa štatistik má 2 672 tis. vyznávačov, avšak z dôvodu pomerne bezkonfliktného preplietania sa šintoizmu s budhizmom je tento počet nevýstižný. Mnohí Japonci sa totiž zúčastňujú aj šintoistického aj budhistického náboženského života. Ak by sme započítali všetkých, potom by počet šintoistov stúpil na 50 mil.. Ich výskyt sa viaže na územie Japonska.

Vývoj

V minulosti bol dominujúcim kultom na území Japonska *manaizmus*, ktorý pripisoval jednotlivým materiálnym predmetom bližšie nešpecifikovanú moc. Všetky prírodné úkazy a procesy boli považované za zduchovené, resp. duchmi obývané. Tieto duchovia sú nazývaní *kami*, pričom veriaci tvrdia, že môžu vplyvať na ľudí. Tieto predstavy do značnej miery prevzal aj neskôr vzniknutý šintoizmus. Jeho korene siahajú k zdokonaleným náboženským predstavám, ktoré sa začali formovať v období existencie štátu Yamato (4. stor. p.n.l. - 8. stor. n.l.). V tomto období sa začal formovať panteón, ktorého základom sa stala bohyňa Slnka Amaterasu. Vládcovia Yamato sa dynasticky odvádzali práve od tejto bohyne. Religiózne predstavy a uctievanie božstiev bolo na území Japonska však rozdrobené a veľmi diferencované. Prenikanie budhizmu do Japonska z Číny v r. 552 spôsobilo na jednej strane zmiešanie budhistických a domácich religióznych praktík, na strane druhej však aj nacionalistickú obranu domácich japonských religióznych učení. Týmto spôsobom sa v 7. - 8. stor. začal organizovať šintoizmus, ktorý vznikol ako ujednotenie rozdrobených lokálnych kultov a praktík (šinto = božská cesta). Toto hnutie bolo sprevádzané rýchlou výstavbou svätýň a usilím o spísanie dávnych tradícií a ustanovenie oficiálnych obradov. V r. 645 bol zriadený Úrad pre správu kultu (Jingikan), ktorý mal dozerať na dodržiavanie rituálu. V 8. stor. bola kodifikovaná šintoistická mytológia. Vznikli aj dve základné diela, podávajúce doktrínu religie - Kodžiki v r. 712 a Nihonšoki v r. 720. Šintoizmus

sa stal oficiálnou štátnou religiou. Neskôr došlo postupom času k oslabeniu vplyvu šintoizmu. V ére Hei-an vládcovia hľadali oporu v bojoch proti aristokracii vo vplyvných budhistických kláštoroch. Po prevrate v r. 1185 sa moc dostala do rúk vojenských vojvodcov-šogúnov, čím cisársky dvor prestal mať politický vplyv. Šogúnia preferovali konfuciánstvo a šintoizmus bol uznávaný v jeho syntetickej podobe s budhizmom. Konfuciánske a budhistické vplyvy priniesli šintoizmu solídnu filozofickú bázu, avšak na druhej strane došlo k zanedbaniu starých tradícií. Reakciou na tento vývoj bolo objavenie sa úsilia po návrate k starým tradíciám v 17. stor. a vzniklo znovuzrodené šinto (tzv. *fukko-šinto*). Hnutie malo najmä politický charakter a zdôrazňovalo svätosť cisárskej dynastie a vyvyšovanie sa Japonska nad ostatné štáty. Súčasne sa objavili hnutia a novošintoistické sekty, ktoré si kladli výrazne religiózne ciele (*bratstvo Fuji*). V 19. stor. sa objavila cirkev *Kurozumi*, koncentrujúca sa na kult *Amaterasu*. V r. 1868 musel šogún Yoshinobu odovzdať moc do rúk cisára Mutsuhita, čím sa znovu šintoizmus stal štátnym náboženstvom. Bola zrealizovaná náboženská reforma Meidži. Podstatným sa stal kult imperátora - mikadoizmus. Šintoizmus nadobudol štyri rozličné formy: košicu - cisársky šintoizmus, džindža hončo- šintoizmus realizovaný v svätyniach, kjoha - sektársky šintoizmus (najznámejšia sa stala sekta *tenrikyo*) a minkan - ľudový šintoizmus. Po porážke japonského fašizmu v r. 1945 sa cisár Hirohito zriekol božského pôvodu a šintoizmus sa stal religióznou organizáciou podobnou iným cirkvám.

Doktrína

Doktrínu šintoizmu podávajú najmä dve knihy - *Kodžiki* (Kniha dávnych správ) a *Nihonšoki* (Japonská kronika). Tieto texty sú bohatou zbierkou vedomostí o hlavných rodoch raného Japonska. Rituálne texty sú obsiahnuté v knihe *Norito*, ktorá vznikla v 10. stor.

Šintoizmus je polyteistické náboženstvo, pričom šintoistický panteón sa postupom času rozširoval. Celkove sa spomína veľké množstvo božstiev (cca 8 mil.), avšak nie všetky sú rovnako uctievané. Bohovia sa podľa šintoistických predstáv objavili súčasne so vznikom Neba a Zeme. Títo bohovia vznikli sami zo seba. Sprvu to boli 3 božstvá neskôr sa spontánne objavovali ďalšie božstvá. Práve oni stvorili 8 hlavných japonských ostrovov. Osobitný význam má bohyňa Slnka *Amaterasu Omikami*, od ktorej sa odvodzuje neskorší rodokmeň japonských cisárov. Bohovia podľa šintoistických predstáv bývajú v nebi, odkiaľ riadia svet, najmä Zem a jej obyvatel'ov.

Antropologická časť doktríny šintoizmu odvodzuje pôvod ľudí od božstiev nebie a zeme. Japonci sú podľa tejto doktríny vyberanou rasou, blízkou bohom. Po vzor počtých božských pokolení sa Japonci považujú za božských pomocníkov pri for-

movaní sveta a prijímajú ako normu svojho správania veľkú disciplinovanosť a pracovitosť. Šintoizmus sa nevenuje eschatologickým otázkam. Smrť sa považuje za niečo prirodzené, neexistuje tu ani predstava pekla. Duše mŕtvych sa dostanú na štíty hôr, odkiaľ majú možnosť účasti na riadení sveta. Život je považovaný za najvyššie dobro, ktorým človek disponuje. Zemská dočasnosť je pre šintoistu jediným cieľom existencie. Smrť je pre šintoistu tabu a v prípade stretnutia sa s mŕtvym alebo s pohrebom potrebné je sa očistiť.

Ideálom individuálneho života šintoistu je spôsob fungovania v spoločenstve, ktorý sa pričíní o jeho ďalší pokrok a rozvoj. Významné sú teda dôsledky činov individua. Ak sú pozitívne, znamená to, že čin bol harmonizovaný s aktuálnym stavom aktivít spoločenstva, bol teda dobrý a aj jednotlivec je dobrý. Na druhej strane, ak sú dôsledky negatívne, potom vykonávateľ narazil na akúsi moc. V súlade s týmito sú neúspechy interpretované ako určitý druh varovania, zoslaného na dotyčného nejakým božstvom, ktoré týmto človeka vyzýva k náprave.

Kozmologické predstavy šintoizmu vychádzajú z toho, že prvotným stavom sveta bol chaos (zodpovedá to taoistickej predstave). Postupne sa z tejto masy viac šľachetná a čistá časť oddelila a utvorila nebo. Hrubšie a ťažšie elementy spadli dole a vytvorili Zem. Osem japonských ostrovov stvoril boh *Izanagi*, ktorý neskôr spolu s *Izanami* vytvoril hory, rieky, lesy a pod.

Kult

Kult šintoizmu je veľmi bohatý. Zahŕňa rozmanité ceremónie a obrady, ktoré sa odlišujú aj podľa jednotlivých svätýň. V každom sanktuáriu tradične existuje niekoľko obradov, ktoré odzrkadľujú vegetačný cyklus prírody. Cieľom týchto obradov je mystické prebudenie prírody k aktivite. Súčasťou kultu sú aj obrady späté s udalosťami ľudského života (sobáše, zádušné obrady). V šintoizme sú zaužívané mnohé lokálne sviatky (festivaly). Najvýznamnejším miestom je Kjóto, kde sa nachádza 3000 svätýň, v každej z nich sa niekoľko dní v roku odohráva nejaký sviatok. Sviatky majú podobu pestrofarebných ľudových veselíc, spojených s tancami, spevmi a hostinami. Súčasťou sú modlitby, obety a predaj amuletov. Zo šintoizmu pochádza tradícia *ikebany*, čiže umenia ukladania kvetov. Kvetý svojim uložením musia odrážať tri roviny: nebeskú, ľudskú a zemskú.

Po období reformy Meidži, koncom 19. stor., bol šintoistický kult výrazne zjednotený a výraznejšie sformalizovaný. Boli určené celoštátne sviatky, na ktorých sa veriaci majú zúčastňovať. Uctievanie jednotlivých kami spočíva v modlení a skladaní obety. Dnes sa už nevykonávajú krvavé obety zvierat a ľudí. V období *yayoi* však obety

ľudí boli bežné (najmä v prípade úmrtia vládcu). Dnes sa obeta skladá prevažne z poľnohospodárskych produktov - ryža, ryby, saké (ryžová vodka).

Dôležitou kultovou praktikou je rituálny kúpeľ (*misogi*), spočívajúci v odstránení znečistenia tela i duše. Okrem sprchy a kúpeľa sa používa aj vyplachovanie úst a oplachovanie rúk pred vstupom do svätyne alebo pred inou religióznou slávnosťou. Zaužívaný je spoločný kúpeľ mužov a žien *O-furo*. Duchovní vykonávajú rituálny kúpeľ nazývaný *harae*, prinášajúci očistenie od všetkých hriechov a zlých skutkov. Dva razy do roka (júl a január) sa vykonáva tzv. veľké očistenie, po ktorom celý japonský národ začína nový život v duchovnej čistote.

Náboženské obrady v šintoizme sú realizované čiastočne v domácnostiach a čiastočne vo svätyniach, nazývaných miya. Miya sú spravidla drevené budovy, ktoré pozostávajú z modlitebnej sály a hlavnej sály. Veriaci sa modlia pred sálou modlitby. V hlavnej sále je za záclonou ukryté pred zrakmi ostatných šintai, čiže vtelenie kami. V minulosti boli šintoizmu tieto sochy bohov cudzie, avšak pod vplyvom budhizmu sa začali presadzovať. Súčasťou šintoistických svätýň je aj *torii*, čiže jednoduchá vstupná brána, voľne stojaca pred svätyniou.

Veľmi populárnou kultovou praktikou v šintoizme sú púte. Pútnické miesta sú viazané najmä s kultom početných božstiev - kami (osobitnú úctu požívajú Amenominakamuši - vládca nebies, Izanagi a Izanami - prarodičia zeme, Amaterasu - bohyňa Slnka, Susanoo - boh búrky, vetra a mora). Hlavné pútnické miesta sú zvyčajne slávne svätyne a posvätné hory. K hlavným pútnickým miestam šintoizmu patria Ise (v prefektúre Mie na ostrove Honšú severne od Nagoje) - je najvýznamnejšie japonské sanktuárium, kde sa nachádza komplex šintoistických svätýň Ise-jingú. Je tu svätyňa Amaterasu, tzv. Naiku, postavená v 6. stor. p.n.l., a svätyňa Toyuke - bohyne ryže, postavená v r. 478 n.l. Ku každej svätyni patria kultové budovy, početné kaplnky a hospodárske budovy, sústredené okolo niekoľkých nádvorí, ohradených drevenými zábradliami. Vo svätyni Amaterasu je uložené posvätné bronzové zrkadlo - jedna z troch najvýznamnejších cisárskych insignii (substrát bohyne). Toto zrkadlo bohyňa Amaterasu darovala svojmu vnukovi Ninigi, od ktorého sa odvádza rodokmeň japonských cisárov. Svätyne sú každých 20 rokov rozoberané a nanovo postavené. Ako stavebný materiál sa používa drevo z hinoki - japonského bieleho cyprusu. Prvá takáto rekonštrukcia bola realizovaná v r. 685, ostatná v r. 1993. Materiál z rozobratej svätyne sa predáva pútnikom ako relikvia. Zaužívaný je taktiež predaj papierových amuletov. Ročne do Ise prichádza 4-5 mil. pútnikov, najmä na jeseň a na jar. Preto sa Ise nazýva aj japonská Mekka, či japonské Lurdy. Ďalším pútnickým miestom je Izumo, ležiace v prefektúre Simane na ostrove Honšú. Tu sa nachádza svätyňa Izumo-Taisha, posvätná bohovi Okuninushi. Je to jedno z najstarších sanktuárií v Japonsku, vzniklo v 1. stor. p.n.l. a od r. 550 je z času-načas predstavovaná (naposledy v r. 1744). Podľa legendy sa vo svätyni

každý október stretávajú všetky šintoistické božstvá. Významným pútnickým miestom je aj **Kjótó** na ostrove Honšú. Tu sa nachádza vyše 650 objektov kultu šinto. Najpopulárnejšia je svätyňa Yasaka-jinja, nazývaná aj Gion - svätyňa zemských bohov. Každý rok sa tu od 17. do 24. júla odohráva festival Gion (1. bol v r. 869). Hlavným bodom programu festivalu je procesia. V pútnickom mieste **Nara** (v rovnomennej prefektúre na ostrove Honšú) sa nachádza veľký šintoistický chrám Kasuga-taisha. Býva tu okolo 20 festivalov ročne, najvýznamnejší sa koná v marci. Posvätným miestom je aj svätá hora **Fudži** (Fudžijama), kde oddávna putuje mnoho miliónov pútnikov. Je to vulkán a najvyšší vrchol Japonska (3776 m n.m.), ležiaci na juhozápad od Tokia. Kráter má priemer 600 m, hĺbku 150 m. Posledná erupcia bola zaznamenaná v r. 1707. Na úpätí sopky je mnoho šintoistických svätýň. Hora je považovaná za sídlo božskej trojky. Ročne tu prichádza okolo 3 mil. pútnikov, hlavná sezóna pripadá na 15. júl - 15. september.

Organizácia

Strediskami šintoistického náboženského života sú svätyne alebo náboženské skupiny. Prvé svätyne sa objavili v 1. stor. p.n.l. Spomedzi týchto najstarších svätýň je väčšina zasvätená dvom božstvám - bohovi búrky Susanoo a bohyni Slnka Amaterasu. V minulosti boli svätyne považované za miesta prebývania bohov a boli navštevované len pri špeciálnych príležitostiach. Veriaci mali prístup len do sály uctievania, vnútorná sála, v ktorej sú uložené šinto - predmet stelesňujúci boha, bola neprístupná.

Šintoistické svätyne majú rozličné rangy. Najvýznamnejšie sú chrámy späté s tradíciou cisárskeho rodu, čiže zasvätené bohyni Amaterasu (Ise). V kulte Susanoo je to svätyňa v Izumo.

Náboženské skupiny majú dlhšiu históriu ako svätyne a ako organizačná forma religie sa udržali dodnes. Obyvatelia dedín sa spájajú v bratstvá či spolky, aby mohli praktizovať vybraný kult. Najčastejšie organizujú slávnosti pri príležitosti lokálnych božstiev ryžových polí alebo blízkej posvätnéj hory.

Šintoistické duchovenstvo, nazývané kannusi netvorí celoštátnu organizačnú štruktúru. Pri každej svätyni je hlavný duchovný, jeho zástupca, duchovný nižšieho stupňa a jeho pomocník. Duchovní sú svetskí ľudia, uzatvárajúci manželstvá a dediaci svoj úrad po predkoch. Existujú špeciálne kňazské rodiny (Imbe, Nakatomi). Doplnkové sakrálne funkcie plnia aj dievčatá (miko), ktoré vykonávajú ceremoniálne tance a asistujú pri ďalších obradoch. Vo svätyni v Ise existuje úrad najvyššej kaplánky, ktorá je zvyčajne kňaznou z cisárskej rodiny.

Celkove existuje v súčasnom šintoizme 13 siekt, ktoré sa ďalej členia na podseky.

5. Univerzálne religie

5.1. Budhizmus

Budhizmus je univerzálna religia indického pôvodu, ku ktorej sa hlási 353 141 tis. vyznávačov, t.j. 6 % svetovej populácie. Po kresťanstve, islame a hinduizme je to štvrté najväčšie náboženstvo sveta podľa počtu vyznávačov. Najviac z nich žije v Ázii (321,9 mil). V Európe žije 1,5 mil. budhistov a v Severnej Amerike 920 tis. budhistov. Najmenej budhistov žije v Afrike (len 38 tis.). Z celkového počtu budhistov 56 % vyznáva mahajánu (Nepál, Bhután, sev. Vietnam, Kórea, Japonsko), 38 % hinajánu (resp. theravádu - Srí Lanka, Barma, Thajsko, Laos, Kambodža a Vietnam) a 6 % vadžrajánu a lamaizmus (Tibet, Bhután, Sikkim, Mongolsko, Kórea). Zenbudhizmus je rozšírený v Číne a Japonsku. K štátom s najvyšším zastúpením vyznávačov budhizmu sa radia Thajsko (95 %), Kambodža (95 %), Myanmar (89 %), Bhután (75 %), Srí Lanka (70 %), Laos (60 %) a Vietnam (55 %).

štát	počet budhistov (tis.)	podiel z celkového počtu obyvateľov v %
Čína	102 000	8,2 %
Japonsko	89 650	38,0 %
Thajsko	55 480	95,0 %
Vietnam	49 690	55,0 %
Myanmar	41 610	89,0 %
Srí Lanka	12 540	70,0 %
Južná Kórea	10 920	47,0 %
Tchaj-wan	9 150	43,0 %
Kambodža	9 130	95,0 %
India	7 000	0,7 %

Prameň: www.adherents.com

Tabuľka č. 4: Štáty s najvyšším počtom budhistov

Vývoj

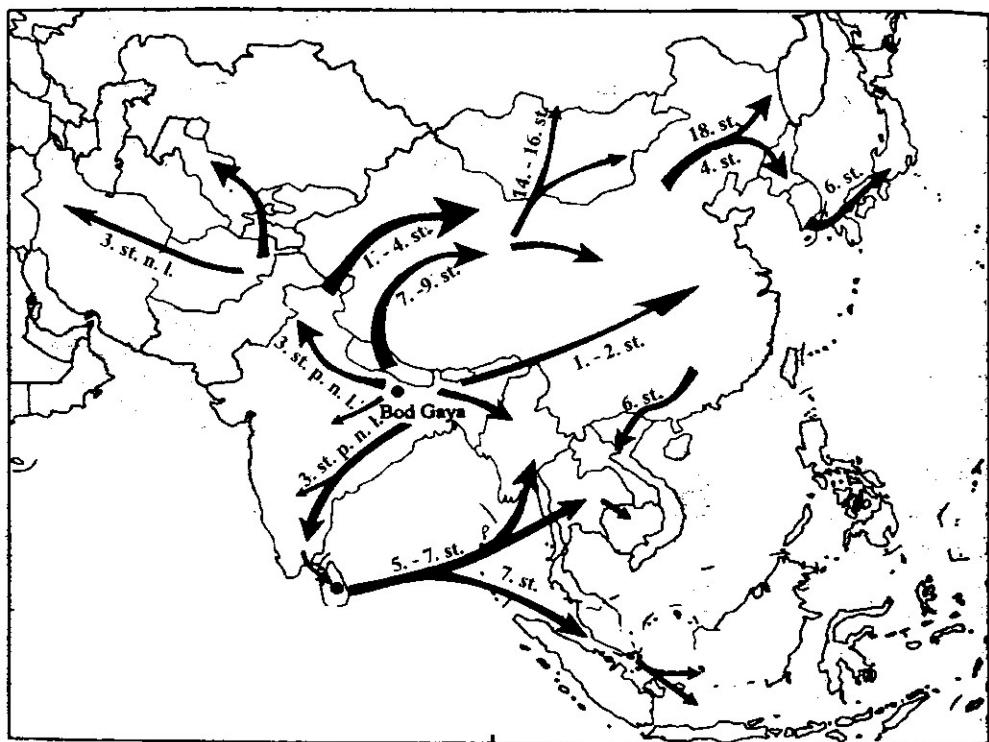
Vznik budhizmu súvisí s určitou reakciou na dovtedy sa v Indii rozmáhajúci brahmanizmus. Dominancia brahmánov bola trňom v oku predstaviteľom varny kšátriov, ktorí súčasne využili odpor predárijského obyvateľstva indického subkontinentu proti védskému učeniu. Toto obyvateľstvo bolo vytlačované Árijcami na juh a východ a brahmani ho nazývali nastikami (= neveriacimi), resp. *šrámanami*. Brahmanizmus však strácal na príťažlivosti aj pre svoju značnú komplikovanosť. Bežní ľudia nevedeli doceniť ezoterický ritualizmus brahmanov. Na týchto skutočnostiach bol postavený úspech budhizmu. Jeho učenie bolo zrozumiteľnejšie jednoduchým ľuďom. Odmietanie véd

viedlo k tomu, že si ho prisvojila skupina šrámanov. Vzhľadom na to, že budhistické učenie bolo univerzálne, t.j. neuznávalo výnimočnosť nejakého národa a umožňovalo uplatnenie sa rodných jazykov pri svojom šírení, stalo sa akceptovateľné i pre iné národy, čím sa stalo svetovým náboženstvom.

Zakladateľom budhizmu bol Siddhartha Gautam, syn kniežaťa a kmeňa Šakjov, žijúceho (dátum jeho narodenia sa pohybuje od 624 do 448 p.n.l.) na rozhraní dnešnej Indie a Nepálu. Bol vychovávaný v prepychovom sídle Kapilavastu. V 16 rokoch sa oženil s dvoma princeznami a viedol bezstarostný život v otcovom paláci. Keď však vyšiel trikrát z paláca, spoznal tri neodvratné zlá, ktoré sužujú ľudské pokolenie - starobu, utrpenie a smrť. Keď vyšiel z paláca štvrtýkrát, zahliadol liek v podobe tichého a pokojného rozjímania žobravého askétu. Po tomto zistení opustil vo veku 29 rokov rodinu a začal žiť asketickým spôsobom života. Po siedmich rokoch pri meditácii za májového splnu pod figovníkom posvätným (*Ficus religiosa*) v Uruvéle pri meste Gajā (dnešná Bodhgaja v Biháre), dosiahol pravé poznanie a stal sa *Budhom* (= prebudeným, preklad zo sanskritu). Svoje učenie hlásal piatim mníchom v lokalite Samath pri Benárese, čím započal svoju misionársku činnosť. Mnisi uznali Budhovu autoritu, ktorý týmto založil spoločenstvo (řád) - *sanghu*. Potom pôsobil so svojimi učeníkmi v severovýchodnej Indii. Budha zomrel v háji pri Kusinagare (dnes Kasia) vo veku 80 rokov, pričom po smrti dosiahol nirvánu. Telo Budhu bolo spálené a zvyšky jeho kostí boli rozdelené na 8 častí. Tieto relikvie boli uložené v mohylách (tzv. stúpach, po portugalsky nazývaných pagody). Po Budhovej smrti bol Budha predmetom úcty ako pamiatky na jeho osobu a pôsobenie. Bola to etapa tzv. prvotného budhizmu (*hinajány, či theravády*). Hlavnú úlohu v budhizme prevzali učeníci Budhu. Už v 4. stor. p.n.l. sa začínajú prejavovať prvé rozpory, ktoré viedli k formovaniu dvoch smerov budhizmu - hinajány a mahajány. Postupom času bol Budha uznávaný za nadprirodzenú bytosť a bola mu vzdávaná úcta ako bohu. Objavili sa sochy Budhu, ktoré sa stali objektom kultu (1.stor. n.l.). Prvotný budhizmus bol teda ateistický. Neskorší budhizmus prijal početný panteón, čím sa stal polyteistickou religiou. Budhovo učenie sa začalo šíriť z indického subkontinentu do ostatných častí južnej, východnej a strednej Ázie. V dôsledku pôsobenia nových miestnych podmienok sa budhizmus začína diferencovať do mnohých smerov a siekt. Misionárski budhistickí mnisi boli už v 3. stor. p.n.l. za vlády Ašóku vyslaní do odľahlých častí indického subkontinentu a na Srí Lanku šíriť budhistické učenie. Takto sa v 2. pol. 3. stor. p.n.l. rozšíril z južného okraja indického subkontinentu na Cejlón. V tomto období sa mnisi objavili aj na územiach dnešnej južnej Barmy, Thajska a na ostrove Sumatra. V 1. stor. n.l. sa budhizmus šíril zo severozápadnej Indie do Strednej Ázie a odtiaľ aj do západnej Číny a následne východnej Číny a na územie dnešného Laosu, Vietnamu a Kambodže (3. stor.). Šírenie prebiehalo najmä pozdĺž významných obchodných ciest (hodvábná cesta vedúca zo Stredomoria do Číny). Koncom 4. stor. sa podarilo uchytiť budhizmu aj

v Kórei a v 6. stor. boli úspešné misie aj v Japonsku. V 7. stor. sa dostal budhizmus z Číny do Tibetu a Siamu.

OBR. 4: Priestorová difúzia budhizmu v Ázii (podľa Rinschedeho 1999, s. 38).

Doktrína

Doktrínu budhizmu podáva literatúra, ktorá vznikla za vlády kráľa Ašóku v 3. stor. p.n.l. Dovtedy sa Budhovo učenie šírilo len ústnym podaním. Celkove sa rozlišujú texty južného budhizmu, spísané v jazyku páli, a texty severného budhizmu, spísané v sanskrite. V mnohých veciach sa tieto texty zhodujú a nazývajú sa *Tripitaka* (trojitý kôš). Južný, tzv. pálijský kánon je základom hinajánového budhizmu (theravády) a bol spísaný na Cejlóne v 1. stor. p.n.l. Pozostáva z Koša kláštornej disciplíny (*Winajapitaka* - súbor predpisov a pravidiel týkajúcich sa mníšskeho života), Koša kázní alebo sútier (*Suttapitaka* - ide o výklad budhizmu v 5 súboroch - nikaja), Koša scholastickej dogmatiky alebo filozofie (*Abhidhammapitaka* - ide o neskoršie komentáre k doktríne, zozbierané v 7 knihách). Okrem toho existuje ešte mnoho ďalších kníh. Severný, tzv.

sanskritský kánon je základom mahajánového budhizmu a zachoval sa len vo fragmentoch. Najvýznamnejšou časťou tejto Tripitaky je kniha *Saddharmapundarikasutra* (Lotosová sútra). Neskôr v Tibete vznikli dva súbory tibetských prekladov sanskritského kánonu - *Kandžur* a *Tandžur*, ktoré obsahujú celú literatúru severného budhizmu.

Budha vo svojom učení čiastočne nadviazal na brahmanizmus. Prevzal z neho najmä učenie o reinkarnácii a o oslobodení z nej, vieru v karmanový zákon. Budha odmietol vo svojom učení védsku autoritu, odmietol existenciu bohov a potrebu rituálu prostredníctvom kňazov. Budhizmus tiež odmietol kastovníctvo. Základné myšlienky Budhovo učenia sú zhrnuté v *štyroch vznešených pravdách*:

1. život a všetko na svete je utrpenie,
2. utrpenie je výsledkom túžob po živote, krčovitom lipnutí na existencii, na pripútaní k svetu a rozkošiam,
3. odstrániť toto utrpenie je možné tmením túžob po živote, tmením žiadostivosti a potlačením svojej existencie.
4. toto tlenie túžob je možné dosiahnuť sledovaním *osmorakej vznešenej cesty*, ktorá spočíva v pravom rozhodnutí a predsavzati vzdať sa túžby a zlovôle a nechcieť ublížiť nijakému tvorovi, v pravej reči - takej, ktorá nie je lžou, ohováraním, hrubosťou, ale vyznačuje sa láskavosťou, v pravom konaní - ktoré nezabíja, nekradne a nedopúšťa sa nečistých skutkov, v pravom živote - ktorý sa nepokúša žiť nepoctivo, v pravej snahe - prejavujúcej sa úsilím potláčať všetko zlé a vyhľadávať dobré, v pravom uvažovaní - pri ktorom človek premýšľa o podstate tela, citov a ducha, o základoch učenia a zbavuje sa túžby po svete, v pravom sústredení, spočívajúcom v upnutí mysle na jeden bod a v meditácii sa oslobodiť od sveta a v pravom názore, spočívajúcom na presvedčení, že jedine Budhovo učenie ukazuje cestu k spáse.

Z toho vyplýva, že Budha sa nezaoberal problematikou teologickou a abstraktnými diskusiami na tému povahy bytia a prírody. Budha uznával brahmanistické koncepcie karmy a sansáry. Z cyklu reinkarnácii sa možno oslobodiť dosiahnutím *nirvány* (= stav plameňa, ktorý zhasol, obdoba hinduistickej mokše). Podstatou Budhovo učenia je teda ovládnutie svojho bytia a pomocou špeciálnych techník ho zhasiť a stať sa *arhantom* (= ctihodným). Najznámejšou technikou v tejto súvislosti je joga. Budhizmus z jogy prevzal koncentráciu a meditáciu ako prostriedky vedúce k cieľu. Na druhej strane z jogy neprevzal v hinduizme vysoko cenenú askézu. Budhistická meditácia sa pritom vyvaruje intenzívneho sústredenia sa na nejaký konkrétny problém, ale orientuje sa na odpútanie sa od všetkých myšlienok. Preto sa meditácie odohrávajú vo veľmi strohom prostredí (dívajúc sa na holú stenu, do neba alebo na kvapku vody). Cieľ

dosiahnutia nirvány mal byť podľa prvotného budhizmu dosiahnuteľný len pre mníchov. Preto sa postupom času tento smer budhizmu začal nazývať *hinajána* (= malý voz), t.j. voz dostupný len pre málo početné spoločenstvo.

Už v prvotnom budhizme bolo ustanovených 5 základných príkazaní, ktoré sú povinné pre všetkých budhistov:

- a) zákaz zabijania živých organizmov (princíp ahimsá)
- b) zákaz klamať
- c) zákaz kradnúť
- d) zákaz dopúšťať sa nedovolených pohlavných vzťahov
- e) zákaz pitia omamujúcich nápojov

K týmto základným príkazaniam sa pridružuje ďalších 5, ktoré sú povinní dodržiavať mnísi:

- f) zákaz jesť v zakázanom čase (popoludní)
- g) zákaz tancovať, zúčastňovať sa na predstaveniach a počúvať hudbu
- h) zákaz používať voňavky a bižutériu
- i) zákaz pohodlne ležať
- j) zákaz disponovať peniazmi

Táto prvotná, prísna a elitárna forma budhizmu (*hinajánový budhizmus*) dodnes pretrvala v Srí Lanke, Thajsku, Laose, Kambodži a v Barme (Myanmársku). Pre svoje geografické rozšírenie sa často nazýva aj južný budhizmus (tiež učenie starších = *therawáda*). Základnou črtou hinajány je to, že spasenie a dosiahnutie nirvány je prístupné len mníchom a mníškam. Preto v krajinách, kde je hinajána rozšírená je mnoho mníchov. Ostatní obyvatelia musia podľa theravády na nirvánu počkať do budúceho (alebo niektorého z budúcich) vtelení. Charakteristickou črtou prvotného budhizmu bolo aj to, že nepočítal s existenciou boha, t.j. bol v podstate ateistický. Aj keď sa prípadne o bohoch učenie zmienilo, boli to bohovia smrteľní a podliehajúci zákonu karmy.

Na prelome letopočtov sa z liberálneho hnutia mahasanghikov vyvinula ďalšia forma budhizmu *mahajána* (mahajánový budhizmus = veľký voz). Cieľom mahajány je privedieť k nirváne všetkých vyznávačov budhizmu. Ideál arhanta tu bol nahradený postavou *bodhisattvu* - čo je bytosť, ktorá má zakrátko dosiahnuť osvietenie, čiže je predurčená na to, aby sa stala Budhom. Na rozdiel od arhanta je bodhisattva bytosť milosrdná, altruistická a napomáhajúca ostatným priblížiť sa k spaseniu. Vďaka nej

každý človek, teda nielen mních, môže dosiahnuť nirvánu. Mahajána zmenila aj obraz vlastného Budhu. Pod vplyvom helénskej kultúry sa objavili mnohé, dovtedy neprípustné, sochárske vyobrazenia Budhu. Začali sa rozvíjať predstavy o Budhovi ako nadprirodzenej bytosti a jej rozličných vteleniach (najmä pod vplyvom hinduizmu - avatary Višnu). Objavila sa aj idea o večnom Pra-Budhovi (Adibudha), ktorý sa objavil v mnohých podobách tzv. džinov - vládcov raja, nachádzajúcich sa v 5 stranách neba. Najvýznamnejším džinom sa stal Amitabha, vládnuci na západe v "krají šťastia". Budhizmus sa v podstate začal prelínať s hinduizmom. Budhovia a bodhisattvovia začali pripomínať božstvá hinduizmu a ich vtelenia, napokon aj Budha začal byť považovaný za jedného z avatarov Višnu. Mahajána sa takto na rozdiel od hinajány viac zaoberala metafyzickými otázkami a znamenala výraznejšie priblíženie k skutočnej religii, uctievačnej nadprirodzenej bytosti. Vznikol takto budhistický panteón, pozostávajúci z mnohých budhov a bodhisattvov. Mahajánový budhizmus, podľa svojho rozšírenia nazývaný aj severný budhizmus, sa zo severnej Indie šírili najmä rozličnými vetvami hodvábovej cesty do Číny a odtiaľ do Vietnamu, Indonézie, Kórei a Japonska. Mahajána sa v dôsledku nových podmienok v týchto oblastiach ďalej diferencovala do učenia mnohých mahajánových škôl v Číne, Kórei a Japonsku.

Vplyv prenikania magických praktík a snahy ľudového budhizmu o napodobnenie hinduizmu spôsobili v 7. stor. vznik tretej základnej formy budhizmu - *vadžrajány* (= diamantový, bleskový voz), resp. v literatúre tiež uvádzaného ako *tantrizmus* alebo *mantrajána*, či *tantrajána*. Tantrizmus namiesto zdĺhavej a náročnej osmorakej cesty hinajány alebo pomoci u bodhisattvu mahajány, ako hlavné prostriedky k dosiahnutiu nirvány vidí rozličné magické techniky - a to obrady (tantry) a zaklínadlá (mantry), ktoré majú moc nad božstvami. Vadžrajána pripúšťa existenciu ženských bodhisattvov a budhov a akceptuje orgistické sexuálne formy kultu. Tantrizmus vznikol v severozápadnej Indii, udomácnil sa najmä v Tibete a Číne, kde panovali matriarchálne sociálne vzťahy, pripúšťaajúce polyandriu (1 žena má viacero manželov).

Šírenie budhizmu z Indie viedlo v nových podmienkach k vzniku ďalších nových smerov, ktoré boli zväčša výsledkom prispôsobovania sa religióznym predstavám miestneho obyvateľstva. V Tibete sa postupne z mahajány a vadžrajány a pod vplyvom miestnych animistických predstáv (kult bonpo) začal od 8 stor. formovať *lamaizmus*. Indický učiteľ Padmasambhava (autor Tibetskej knihy mŕtvych) toto učenie zreformoval a založil prvý kláštor (r. 749). Po prechodnom období prenasledovania sa budhizmus v Tibete šírili najmä od 11. stor. V lamaizme existuje ešte viacero siek - tzv. žlté čiapky - gelugba (15. stor.), červené čiapky (8. stor.) a čierne čiapky (prastaré bon-po). Hnutie žltých čiapok vedie dalajláma, najvyšším predstaviteľom červených čiapok je pančenláma. Pre lamaizmus je príznačný kult chubilganov (= pretelencov). Podľa tohto učenia budhovia a bodhisattvovia schádzajú na zem v podobe vyšších lámov, teda živých budhov, aby spasili ľudstvo. Lamaizmus dáva týmto chu-

bilganom úctu ako nadprirodzeným bytostiam. Podľa tejto tradície je dalajláma vtelením bodhisatvaru Avalokitešvaru a pančenláma Amitabhu. Po smrti dalajlámu (či pančenlámu) sa znovuzrodia v malom dieťaťi, ktoré vykazuje schopnosť rozoznať obľúbené predmety jeho zomretého predchodcu. Podľa tibetskej tradície prevtelenie prichádza 49 dní po smrti lámu. Podobným spôsobom sa reinkarnuje mnoho lámov, žijúcich v lamaistických kláštoroch. Lamaizmus sa okrem Tibetu uplatnil aj v Mongolsku, Bhutáne a v 17. stor. sa rozšíril aj do Buriatska a Kalmycka v Rusku. Hlavným centrom lamaizmu je Lhasa. Po pričlenení Tibetu k Číne v r. 1951 a najmä po tibetskom povstaní v r. 1959 boli lamaisti prenasledovaní. Najvyšší predstaviteľ 14. dalajláma Tändzin Gjamccho (od r. 1933) v r. 1959 z Lhasy emigroval a žije v exile v indickom meste Dharamsala.

Inou novou formou budhizmu sa stal *zen-budhizmus* (zenový, čchanový budhizmus). Ide o meditačnú sektu mahajánového typu, ktorá vznikla v 6. stor. Číne. V 12. stor. sa zen-budhizmus rozšíril aj do Japonska. Výrazne ovplyvnil morálku hnutia samurajov. Podľa zen-budhizmu možno vniknúť do prapodstaty všetkého meditáciami, pozorovaním a sebaopozorovaním. Rozjímaniu venujú zen-budhistickí mnisi celé roky, pričom dôraz kladú na rozličné meditačné techniky (správna poloha tela, dýchanie, pitie zeleného čaju, odrezanie očných viečok a pod.). Zen-budhizmus teda nemá vlastnú doktrínu, ani obrady, či duchovenstvo.

Kult

V prvotnom budhizme bol kult veľmi jednoduchý. Ohraničoval sa na recitáciu textov Budhovho učenia a na vzdávanie úcty relikviám a predmetom, používaných Budhom. Jediným určeným kultovým aktom mníchov bol pôstny deň (*pošadha*), v ktorom sa veriaci svedkali zo svojich hriechov. Inou ceremóniou bola *pravarana* (zadosťučinenie), počas ktorej sa budhistický mních na konci obdobia dažďov obracal na svojich spolubratov, aby vymenovali jeho hriechy, ktoré následne oľutoval. Vzhľadom na to, že Budhovo učenie nepočítalo s existenciou boha, v ranom budhizme nebola zavedená kultová praktika modlitby. Namiesto nej sa uplatnila meditácia - čiže cvičenie koncentrácie pozornosti, mysle, jej ovládnutie. Význam nadobudli aj rituálne posunky rúk - tzv. *mudry*. Kombinácia morálneho života a dobrej znalosti meditácie môže budhistovi zabezpečiť dosiahnutie konečného cieľa - nirvány. Neskôr, najmä so vznikom mahajány sa budhistický kult obohatil o nové prvky. Ku každodenným rituálom patria ranné a večerné bohoslužobné obrady v kláštoroch, svätyniach a domácnostiach. Pred Budhovu sochu sa položia kvety, zapáli sa sviečka a kadidlo. Mnisi spoločne recitujú a laická rodina sa modlí. Hlavným laickým obradom je obetovanie jedla. Hinajánoví budhisti túto obetu prinášajú mníchom, mahajánoví budhisti Budhovi. K hlavným sviatostiam patrí narodenie dieťaťa, dosiahnutie dospelosti, svadba, vstup

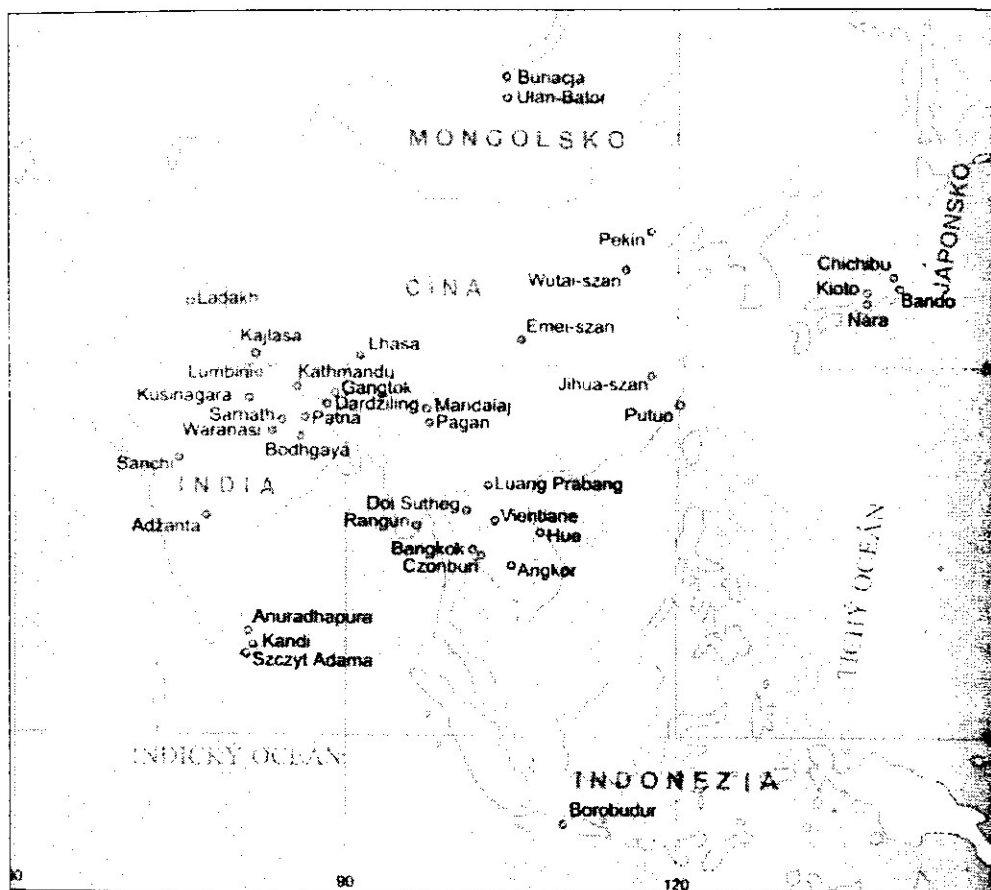
do nového domu, smrť a zádušné obrady. V priebehu roka budhisti slávia Nový rok a Budhovo narodenie, osvietenie a smrť. V lamaizme má kult niektoré špecifické prejavy. Typické sú obrady s hudbou, tancom a pantomímou. Lamaisti sa modlia krútením modlitebných mlynčekov (tzv. *churde*). V dutom valci sú vložené papieriky s textami modlitieb. Lamaisti mlynček uvádzajú do pohybu kľučkou a veria, že dosahujú ten istý efekt, ako keby odriekali modlitby vložené do mlynčeka.

V budhizme existuje niekoľko základných kultových stavieb. Základnou stavbou je *stúpa*. Stúpa (termín zo sanskritu, v portugalčine sa nazýva *pagoda*) je vo svojej najstaršej podobe kopulovitá stavba. Jej pôvod je v pradávnych kráľovských kopčekovitých mohylách. Stúpa sa takto stala príbytkom relikvií Budhu. Ide teda o posvätné kopce nad relikviami. Kopula stúpy predstavuje nirvánu. Stúp alebo ihlica na vrchole kopuly symbolizuje vesmírnu os, ale aj strom Budhu, pod ktorým dosiahol osvietenie. Štvorcová základňa stúpy symbolizuje striedmosť zvykov. Kult stúpy sa začal šíriť od 3. stor. p.n.l. počas panovania Ašóku. Mnoho stúp začalo byť vyzdobovaných reliéfmi a plastikami, znázorňujúcimi život Budhu a jeho predchádzajúcich vtelení. Neskôr stúpy nadobudli rozmanité tvary. Napr. v Nepále pozostávajú z 13 poschodí zužujúcich sa smerom k vrcholu a symbolizujúcich 13 stupňov poznania, či postupné približovanie sa k nirváne. V Barme sú stúpy v tvare zvonov alebo bubnov, v Thajsku (nazývajú sa *váty*) majú často tvar puku lotosového kvetu. Inými kultovými stavbami v budhizme sú *chaitja* - svätyne slúžiace na stretávanie sa veriacich a *vihara* - budhistické kláštory. V každej budhistickej svätyni je oltár, pri ktorom veriaci skladajú obety (jedlo, kvety) pri zvukoch spevov a hudby.

Budha ustanovil aj pútnickú tradíciu. Hlavné budhistické pútnické miesta sú pritom úzko späté s miestami Budhovho pôsobenia. Významnými pútnickými miestami sú aj lokality, v ktorých boli vybudované prvé stúpy nad zvyškami Budhu (Bodh Gaya, Sarnath, Kušinagara, Lumbini, kláštor Dževatana v Saheth-Maheth, Radžgir, Vajšialli, Sankasyja). Neskôr sa začali budovať ďalšie stúpy, ktoré sa stali centrami lokálnych púťí. Pri každej významnejšej stúpe vznikla budhistická obec, niekde aj kláštor (vihara). K hlavným pútnickým miestam budhizmu patria:

Bodh Gaya - je neveľké sídlo v indickom štáte Bihár, nachádzajúca sa 10 km od mesta Gaya, známeho pútnického mesta hinduistov. V Bodh Gayi 5 rokov žil Budha, kontemplujú tu pod figovníkom až kým nedosiahol osvietenie. Súčasný figovník (*Ficus religiosa*) už nie je pôvodný, ale bol privezený z Anuradhapury v Srí Lanke (tam bol odnesený štep z pôvodného stromu). Pod stromom je kameň z červeného pieskovca (diamantový trón), na ktorom údajne sedel meditujúci Budha. Okrem figovníka sa tu nachádza svätyňa Mahabodhi, v ktorej je uložená socha Budhu. Súčasná svätyňa stojí na mieste pôvodnej svätyne, postavenej cisárom Ašókom v 3. stor. p.n.l. V Bodh Gayi sú viaceré budhistické kláštory. Ročne tu prichádza okolo 500 tis. pútnikov z celého sveta.

OBR. 5: Budhistické pútnické strediská v juhovýchodnej Ázii
(podľa Jackowského 1999, s. 262).

Sarnath leží v indickom štáte Uttarpradéš, asi 10 km od mesta Varanási. V miestnom parku Budha vyhlásil svoju prvú kázeň o štyroch vznešených pravdách. **Ašóka** tu dal v Sarnathe vybudovať stúpu, ktorých výstavba pokračovala aj v ďalších obdobiach. Cenný komplex zničili moslimovia. Dnes pútnici smerujú k fragmentom stĺpov niekdajších stúp. Sídlí tu múzeum s mnohými sochami Budhu.

Kušinagara v štáte Uttarpradéš sa nachádza 5 km od Gorakhpúru neďaleko hraníc Indie s Nepálom. Tu Budha zomrel. Je tu niekoľko sakrálnych stavieb.

Lumbini v Nepále je miestom narodenia Budhu. Dodnes sa tu zachoval stĺp s nápisom, pochádzajúcim z Ašókových čias. V 19. stor. tu postavili svätyňu na mieste pôvodnej Ašókovskej stavby. V jej blízkosti je jazierko, v ktorom mal byť Sidhartha Gautam po narodení vykúpaný.

Popri uvedených najvýznamnejších pútnických miestach sú známe napr. **Kryštalová hora** v Himalájach (Nepál) - posvätné miesto tibetského budhizmu (celá púť s náročným výstupom trvá 45 dní). V Srí Lanke je významným pútnickým miestom **Anuradhapura**, v severnej časti krajiny, s viacerými stúpami a relikviami Budhu (fragmenty obrovského kláštora - Lohapasada). V meste rastie posvätný strom "Bo" - vypestovaný z výhonku originálneho figovníka, pod ktorým dosiahol Budha osvietenie. Ďalším cejlónskym pútnickým miestom je **Kandi**, kde je vo svätyni Dalada Maligava uložená vzácna relikvia - Budhov zub. V lete sa tu odohráva slávna procesia. V Barme je významným pútnickým miestom hlavné mesto **Rangún**, kde je stúpa (pagoda) Šve Dagon - jedna z najvýznamnejších barských architektonických pamiatok. Pozlátená pagoda dosahuje výšku 118 m. V pagode je uložená Budhova relikvia (8 vlasov). V Thajsku je taktiež významným centrom hlavné mesto **Bangkok**, kde sa nachádza okolo 400 budhistických svätýň. Hlavným pútnickým objektom je svätyňa Smaragdového Budhu (Wat Phra Keo), situovaná v komplexe kráľovského paláca. Pútnickým mestom je tiež **Nakon Patom**, ležiaci 50 km západne od Bangkoku, kde je najväčšia budhistická svätyňa na svete (vysoká 127 m). V Kambodži je významným pútnickým miestom **Angkor**, ležiaci severne od jazera Tonlé Sap, kde sú ruiny svätyne Angkor Wat (rozmery 1500x1300 m). Je to najväčší sakrálny komplex na svete (väčší ako celý Vatikán), postavený v 9. - 12. stor. Slúžil najmä pre potreby hinduistického, neskôr aj budhistického kultu. V 15. stor. po nájazde siamcov komplex spustol a zarástol džungľou. Od pol. 19. stor. sa tu začali archeologické výskumy a bol opäť sprístupnený. Nachádza sa tu asi 20 tis. sôch spätých s hinduistickou a budhistickou mytológiou (vtáci, zvieratá, ľudia). V Indonézii je pútnickým miestom **Borobudur**, svätyňa nachádzajúca sa v centrálnej časti Jávy. Je výrazom bohatého kozmologického symbolizmu mahajánového budhizmu. Celý komplex má byť symbolom kozmickej hory Meru, ktorej vrchol siaha do nezjaveného sveta a základňa do podzemného sveta. Zvislý pôdorys stúpy tvorí *mandalu* - svätú geometrickú štruktúru vesmíru s charakteristickou orientáciou do štyroch kardinálnych svetových strán. (*Mandala - mystický náčrt z kruhových a štvorcových obrazcov s naznačenými božstvami, používaný ako meditačná pomôcka v tibetskom budhizme*). V Číne je v lamaizme najvýznamnejším pútnickým centrom **Lhasa**, ktorá leží v Tibete vo výške 3 630 m n.m. V Lhase sa nachádza 13-poschodový palácový komplex dalajlámu (zo 17. stor.), postavený na návrší. Palác má byť inšpirovaný vzorom - mýtickým palácom bodhisattvu Avalokitešvaru na svätej hore Potala v južnej Indii. Palácový komplex je považovaný za vlastnú horu Potala. Pozostáva z Bieleho a Červeného paláca. Veriaci tu vykonávajú dve pútnické trasy - Lingkor (okolo celého mesta) a Barkor (okolo starého mesta). Hlavným sanktuárom lamaistov je Džokhang.

Z uvedeného vyplýva, že postupom času v budhizme nadobudol veľký význam kult samotného Budhu (najmä od 1. stor. p.n.l.). Spočiatku to bol kult relikvií a sôch. Neskôr mahajánový budhizmus zaviedol mnoho obradov, týkajúcich sa budhov a bod-

hisatvov. V textoch mantrajány sú opísané mnohé z nich (napr. meditácia pred mandalou, recitovanie mantier, či ezoterické obrady).

Organizácia a infraštruktúra

Jedinou organizačnou formou, ktorú uznával Budha bola *sangha* - čiže obec alebo rád. Odmietal členenie spoločnosti na varny a kasty. Sangha sa stala formou spoločenstva, do ktorého majú patriť všetci skutoční budhisti, pretože dharma je správnym sprievodcom po Buddhovej smrti a je úzko spätá s obcou, ktorá dharmu autorizuje. V súčasnom theravádovom budhizme je sangha mníšskou obcou (spoločenstvo arhatov). Po absolvovaní noviciátu sú muži vysvätení za mníchov (najmä vo veku 10 - 18 rokov) - obrad je podobný ako birmovanie, či bar micva v judaizme (muži sa zrieknu svetského života, odložia staré šaty, oholia si hlavu, podrobia sa obradnému kúpeľu a dostanú nové meno). Ženy na vysvätenie právo nemajú. Môžu síce zložiť sľub noviciek a žiť v kláštoroch, ale nie sú považované za rovnocenne kvalifikované s mníchmi. Sangha v mahajánovom budhizme označuje všetkých, ktorí idú po Buddhovej ceste, teda nezáleží, či ide o mníchov alebo laikov, mužov alebo ženy. V mahajáne sa vytvorilo mnoho sektárskych škôl, ktoré sa riadia aj špecifickými pravidlami vnútorného života.

V 20. storočí sa v budhizme zintenzívnila tendencia budhizmu smerom k laicstvu. Dokonca aj theravádovi mnísi v Barme a Thajsku začali podporovať laickú meditačnú prax. Aj oživenie budhizmu v Indii koncom 19. stor. prebiehalo v prostredí laikov. V Indii vznikla "Mahabodhi Society" (r. 1892) so sídlom v Kalkate. K budhistom konvertovali najmä tzv. nedotknuteľní (asi 4 mil.). V Barme vzniklo medzinárodné meditačné centrum v Rangúne (r. 1952), ktoré aj prostredníctvom mnohých pobočiek v Thajsku a na Srí Lanke organizuje krátkodobé školenia. V Japonsku vznikla v r. 1937 "Spoločnosť tvorby hodnôt Ničirenovej pravej školy" (Sokka gakkai), ktorá má úspešné propagačné centrá aj v Severnej a Južnej Amerike. Dnes má Sokka gakkai v Japonsku 16 mil. stúpenčov. V Japonsku sa vytvorila aj vetva mahajány "čistá zem", pre ktorú je príznačné uctievanie Amidu Budhu, ktorý nazhromaždil dostatok zásluh, aby spasil celý svet a založil "čistú zem". V kultovej praxi (nazývanej džódó) sa tu uplatňujú kňazi, školení v seminároch, avšak nie sú to mnísi. Od konca 19. stor. sa budhizmus "čistej zeme" rozšíril na Havajské ostrovy a odtiaľ aj do USA. Sídlom spoločnosti Buddhistickej cirkvi Ameriky sa stalo San Francisco (r. 1944), v r. 1966 bol otvorený aj inštitút budhistických štúdií v Berkeley. Podobne ako v Japonsku, aj v USA ide o laické spoločenstvo, vedené duchovnými, ktorí nie sú členmi kláštornej komunity.

Na báze budhizmu, so zohľadnením kresťanstva, konfucianstva, taoizmu a starovietnamskej mytológie, vzniklo v južnom Vietname synkretické náboženské hnutie *kaodaizmus*. Podnetom k jeho vzniku bolo zjavenie sa boha Kao-Daia (vietn.

= Veľký palác) úradníkovi Ngo Van Chienovi v r. 1919-1925 na špiritistických seansách. Hnutie založil Le Van Trung v r. 1926, pričom prvé vystúpenie mal v meste Tai-Ninh, ležiacom 100 km na severozápad od Hočiminovho mesta (Saigonu). Le Van Trung sa stal pápežom kaodaistickej cirkvi. V kaodaizme vládne presvedčenie, že najvyšší Boh Kao-Dai, v svätyniach zobrazovaný ako oko vznášajúce sa nad zemským glóbulom, sa objavoval v histórii ľudskej civilizácie v rozličných podobách (Budhu a Lao-c na východe, Mojžiša a Ježiša Krista na západe). Vyznávači kaodaizmu veria v reinkarnáciu duší do ľudských alebo zvieracích tiel ihneď po smrti. Hlásajú všeobecné bratstvo a dodržiavajú princíp ahimsá. Príznačný je špiritizmus (vyvolávanie duchov). V kaodaistickej cirkvi sa uplatňuje podobná hierarchická štruktúra ako v katolicizme. Ženy však tiež môžu disponovať všetkými kňazskými funkciami. Hlavným centrom kaodaizmu je Tai-Ninh. Stúpeneci cirkvi žijú najmä vo Vietname (1 mil.).

5.2. Kresťanstvo

Kresťanstvo je najvýznamnejšou svetovou religiou. Ku kresťanstvu sa hlási 1 893 867 tis. ľudí, t.j. 32,4 % svetovej populácie. Kresťania tvoria 46,3 % obyvateľov Afriky, 8,2 % obyvateľstva Ázie, 75,7 % obyvateľov Európy, 93,5 % obyvateľov Latinskej Ameriky, 73,3 % obyvateľstva Severnej Ameriky a 67 % obyvateľstva Austrálie a Oceánie. Z celkového počtu kresťanov sa ku katolicizmu hlási 1 040 354 tis. ľudí (t.j. 54,9 % kresťanov), k protestantizmu 333 913 tis. (17,6 % kresťanov), k anglikánskej cirkvi 69,1 mil. (3,7 % kresťanov), k pravoslávii 223 204 tis. (t.j. 11,8 % kresťanov) a k iným kresťanským cirkvám (iní katolíci, marginálni protestanti, starokresťanské cirkvi, všeobecní kresťania a kryptokresťania) 227 296 tis. (t.j. 12,0 % kresťanov). Kresťanstvo je teda rozšírené na všetkých kontinentoch.

štát	počet kresťanov (tis.)
USA	224 457
Brazília	139 000
Mexiko	86 120
Rusko	80 000
Čína	70 000
Nemecko	67 000
Filipíny	63 470
Veľká Británia	51 060
Taliansko	47 690
Francúzsko	44 150

Prameň: www.adherents.com

Tabuľka č. 5: Štáty s najvyšším počtom kresťanov

5.2.1. Rané kresťanstvo

Kresťanstvo vzniklo v 1. pol. 1. stor. n.l. v Palestíne, ktorá pozostávala z dvoch krajín - úrodnej a veľmi husto zaľudnenej Galiley (situovanej na severe, na západ od Genezaretského jazera) a na juhu sa rozprestierajúcej Judey (ležiacej medzi Stredozemným a Mŕtvym morom). Obe krajiny boli oddelené Samáriou, kde žilo obyvateľstvo etnicky zmiešané, majúce vlastný kult so strediskom na hore Garizim. Kresťanstvo sa vyvíjalo najmä na báze judaizmu (osobitne výrazný vplyv na jeho formovanie malo učenie esejcov). Kresťanstvo prebralo však aj niektoré prvky iných východných (napr. mit-raizmu) a grécko-rímskych náboženstiev (napr. kult agapé - hostina lásky). Zakladateľom kresťanstva bol Ježiš Nazaretský, ktorý sa narodil Jozefovi a Panne Márii v Betleheme (v r. 6 alebo 7 p.n.l.), počas sčítania ľudu. Ihneď po svojom narodení bol prorokom Simeonom a prorokyňou Annou označený za Mesiáša a Vykupiteľa, čo potvrdili aj mudrci, ktorí prišli z východných krajín do Jeruzalema. Rodina sa vzhľadom na príkaz kráľa Herodesa, vyvraždiť všetkých novorodencov v Betleheme a okolí, utiahla do Egypta. Po Herodesovej smrti sa vrátila do Nazaretu v Galilei. Tu prežil Ježiš svoje detstvo. Keď mal 12 rokov strávil 3 dni v jeruzalemskom chráme a udivoval veriacich a rabinov svojimi znalosťami. Ďalšie roky prežil štúdiom v Jeruzaleme, Alexandrii a ďalších miestach mimo svojej vlasti. Sem sa vrátil po 15 rokoch, pričom prvou správou o jeho pobyte je jeho stretnutie s Jánom Krstiteľom pri rieke Jordán, kde bol opäť označený za Mesiáša a nazvaný Synom Božím - Vykupiteľom. Ježiš toto poslanie prijal a odvtedy uskutočnil viacero zázrakov a vyslovil mnoho múdrych výrokov. Zhromaždil okolo seba 12 učeníkov - apoštolov, s ktorými putoval po starom Izraeli. Na Veľkú noc v r. 30 predpovedal Ježiš svoje utrpenie a nanebovstúpenie a pri Poslednej večeri ustanovil najsvätejšiu oltárnu slávnosť (eucharistická slávnosť). Potom vystúpil s učeníkmi na Olivetskú horu, aby oslávil veľkonočný sviatok. V Getsemanskej záhrade bol zajatý. Bol vypočúvaný a obvinený za to, že sa vydával za židovského kráľa a za šírenie nového učenia, ktoré bolo sčasti v rozpore s judaizmom. Miestodržiteľ Pontius Pilatus ho pod tlakom odsúdil na smrť. Ježiš bol ukrižovaný na pahorku Golgota nad Jeruzalemom. Na tretí deň vstal z mŕtvych a ďalších 40 dní sa stretával so svojimi učeníkmi. Potom vystúpil na nebesia.

Skutky a učenie Ježiša Krista sa spočiatku tradovalo ústne. Neskôr bolo zapísané v štyroch evanjeliách (podľa Matúša, Marka, Lukáša a Jána), ktoré sa stali spolu so Skutkami apoštolov základom Nového zákona. Postupne začali vznikať prvé kresťanské obce (zbory), ktoré tvorili židovskí obyvatelia, ktorí prijali Ježišovo učenie. Prvý kresťanský zbor vznikol v Jeruzaleme. Veľký význam malo v tomto zbore 12 apoštolov. Postupne sa kresťanstvo začalo výraznejšie oddeľovať od judaizmu. Už v tomto období v ňom existovali dve skupiny - hebrejci a helenisti. *Hebrejci*, ktorých reprezentuje 12 apoštolov, boli rigorózní a menej otvorení k šíreniu kresťanstva medzi pohanmi. *Helenisti* boli židia z diaspóry alebo gréckofónni židokresťania. Boli misij-

ne otvorenejší a výrazne prispeli k šíreniu kresťanstva v ostatných častiach Rímskeho impéria. Mali otvorenejší postoj voči pohanom ako hebrejci. Prvým významným misionárom bol Pavel z Tarsu. V 2. pol. 1. stor. sa kresťanstvo začalo výraznejšie šíriť. Spočiatku boli opornými bodmi tejto difúzie synagógy židovskej diaspory, postupom času sa však kresťanské obce od nich osamostatnili a vytvárali autonómne jednotky. Šírenie kresťanstva v tomto období prebiehalo 3 smermi:

- a) severozápadný smer od Palestíny cez prístavy Malej Ázie do Grécka a ďalej do Ríma (činnosť Pavla z Tarsu)
- b) južný smer z Palestíny cez Gazu do Alexandrie v Egypte (činnosť helenistov)
- c) severný smer z Palestíny cez Antiocheu k pobrežiu Čierneho mora.

Neskôr, v 2. - 3. stor. sa kresťanstvo rozšírilo aj vo vzdialenejších oblastiach (Etiópia, Iberský polostrov, Podunajsko, Germania a Írsko). Koncom 3. stor. začalo byť prijímané aj v Arménsku, Gruzínsku a Perzii. Koncom 3. stor. takto bolo na svete už 10 mil. kresťanov, čo viedlo ku vzniku cirkevnej organizácie. Patriarcháty vznikli postupne v Ríme, Alexandrii, Antiochii, neskôr aj v Konstantinopole (r. 381) a Jeruzaleme (r. 451). Kresťania však boli v Rímskej ríši vystavení aj veľkému prenasledovaniu (už v 1. stor. za vlády Nera, neskôr za Trajána, Septimia Severa (193-211), Decia a Diokleciána v 3. stor.). Prenasledovanie skončilo za Konštantína Veľkého v r. 312, keď sa v podstate stalo štátnym náboženstvom a vytvorili sa dobré podmienky na jeho rozširovanie (Banek a kol., 1992, Malherbe, 1995, Filipi, 1998, Vouga, 1997, Frankielová, 1999).

Už v ranom kresťanstve sa však začali objavovať aj prvé rozpory a herézy. V 4. stor. sa objavil *arianizmus*, ktorý popieral božstvo Ježiša Krista. Toto učenie bolo odmietnuté na Nicejskom koncile v r. 325. V 5. stor. došlo opäť k prehĺbeniu teologických sporov, čo viedlo k vzniku viacerých samostatných smerov a cirkví. *Nestorianizmus* prišiel s predstavou, že v Ježišovi Kristovi sú prítomné dve osoby (božská a ľudská), ktoré nie sú fyzicky spojené v jednej božskej osobe. Preto Pannu Máriu nemožno považovať za Bohorodičku, ale za Kristorodičku. Nestorianizmus odsúdil snem v Efeze v r. 431. Inou orientáciou bol *monofyzitizmus*, podľa ktorého mal Ježiš Kristus len jednu prirodzenosť, vzniknutú splynutím božskej a ľudskej prirodzenosti. Monofyzitizmus odsúdil snem v Chalcedóne v r. 451. Na báze týchto učení vznikli starobylé východné cirkvi, ktoré sa od 5. stor. vyvíjajú samostatne mimo rámec ostatného kresťanstva. Ide o nasledovné cirkvi:

Apoštolská cirkev Východu (Východosýrska cirkev) - je cirkev, ktorá vznikla na báze nestorianizmu v prostredí sýrskych kresťanov na území Perzie. Strediskom cirkvi sa stala Seleucia (južne od dnešného Bagdadu). Cirkev sa zaslúžila o šírenie kresťanstva do Indie, na Cejlón, Jávu, do strednej Ázie, Tibetu, Číny a Mongolska. V r. 766